

Michel de Montaigne

Michel Eyquem de Montaigne ([28. února 1533](#) – [23. září 1592](#)) byl [francouzský renesanční](#) myslitel, [humanista](#), [skeptik](#). Dal vzniknout novému literárnímu žánru – [eseji](#).

Život

Narodil se na zámku Montaigne v provincii [Périgordu](#) v jihozápadní [Francii](#) do bohaté šlechtické rodiny. Jeho otec, Pierre Eyquem de Montaigne, byl dlouholetým starostou [Bordeaux](#), nějaký čas také působil v [Itálii](#) jako voják. Matka, Antoine de Louppes, pocházela z bohaté židovské [španělské](#) rodiny.

Velký důraz, především ze strany otce, byl kladen na Michelovu výchovu. První tři roky svého života prožil v obyčejné venkovské rodině, poté byl převezen zpět na zámek, kde na něho bylo mluveno pouze latinsky. Až když plyně tímto jazykem hovořil - tedy v šesti letech, začal se učit jazyku své rodné země, francouzštině.

Kolem roku [1539](#) byl poslán do prestižní [bordeauxské](#) internátní školy - Collège de Guyenne, poté vystudoval v [Toulouse](#) práva a roku [1556](#) byl jmenován radou soudního dvora v [Périgueux](#). Rok poté se stal radou v [bordeauxském](#) parlamentu.

V roce [1566](#) se oženil s Františkou de la Chassaigne, z jejichž manželství vzešlo 5 dětí. Avšak pouze jediná dcera svého otce přežila.

O otce přišel roku [1568](#) a o dva roky později se uchýlil na svůj zděděný zámek, kde se věnoval studiu klasických antických autorů a spisování. A v roce [1580](#) vyšlo první vydání jeho Essaií.

Od roku [1580](#) začal se oddávat cestování. Navštívil [Německo](#), [Rakousko](#), [Švýcarsko](#) i [Itálii](#). A byl právě v Římě – roku [1581](#), když zastihla ho zpráva, že byl zvolen starostou [Bordeaux](#). Na žádost krále [Jindřicha III.](#) čtyři roky opravdu tento úřad zastával.

Michel de Montaigne zemřel v září [1592](#) a byl pochován poblíž svého zámku. Později byly jeho ostatky převezeny do [Bordeaux](#).

Dílo

Essais je soubor mnoha krátkých pojednání na daná témata. Montaigne píše o sobě a o svém vztahu k rozličným problémům. Texty doplňuje velkým množstvím citátů antických filosofů, jimiž byl silně ovlivněn. Skrze dílo je nám umožněno plně poznat autorovu osobu i prostředí, v němž žil.

V roce [1774](#) byl vydán také Montaigneův deník z jeho cest po [Itálii](#), [Švýcarsku](#) a [Německu](#) – *Journal du voyage de Michel Montaigne en Italie, par la Suisse et l'Allemagne*.

Bacon Francis

Bacon Francis, anglický filozof a státník. Iniciátor novověkého pojetí poznání, podle kterého je cílem vědy a filozofie zlepšovat podmínky lidského života. Zdůraznil praktický význam vědy, kdy „lidské vědění a moc splývají v jedno“ (*Nové Organon*); představu budoucí společnosti vylíčil v nedokončené sociální utopii *Nová Atlantida*. Kritizoval scholastiku a usiloval o velké obnovení věd; poznatky získané empiricky (zejm. experimentem a pozorováním) doporučil opřít o jednotnou induktivní metodu, neboť člověka klamou smysly i vlastní mysl (viz též idoly). Metoda indukce sice neodpovídá plně povaze novověké vědy (a Bacon navíc nedocenil úlohu matematiky a matematizace), ale Bacon zřejmě jako první formuloval její sociální a industriální charakter. Francis Bacon

Sir Francis Bacon

Francis Bacon, 1. vikomt St. Albans, baron z Verulamu ([22. ledna 1561](#), [Londýn](#) – [9. dubna 1626](#), [Londýn](#)) byl [anglický filozof](#) a [státník](#). Je považován za zakladatele [empirismu](#).

Narodil se v rodině Sira Nicholase Bacona, lorda strážce pečeti, a jeho druhé manželky Anne Cook. Ve dvanácti letech (duben [1573](#)) byl poslán na univerzitu v [Cambridge](#), kde již jako dítě vynikal svou genialitou a chápal, že vědu je nutno reformovat. V mládí doprovázel anglického velvyslance na dvůr [Jindřicha III.](#) do [Francie](#), po necelých třech letech se kvůli smrti svého otce v únoru 1579 vrátil do [Anglie](#). Ačkoli se připravoval na právnickou kariéru a s úspěchem se vrhl na studium judikatury, dal nakonec přednost politice. Stal se členem parlamentu ([1584](#)) a připojil se ke straníkům [Roberta Devereuxe, 2. hraběte z Essexu](#). Ačkoli se stavěl na stranu královny [Alžběty](#), a to někdy i proti svému chleboďárci, dostal za to jen čestný titul rádce a mimořádného advokáta královny.

Po smrti královny Alžběty se Baconovi dostává rychle mnoho poct, neboť nový král, [Jakub I.](#) má rád učence. Jmenuje ho advokátem ([1607](#)), později generálním advokátem ([1615](#)), členem tajné rady ([1616](#)), strážcem pečeti ([1617](#)) a nakonec i lordem kancléřem ([1618](#)). Též jej jmenuje rytířem hned v roce [1603](#) baronem z Verulamu ([1618](#)) a nakonec vikontem St Alban v roce [1621](#). Bacon mu pomáhá svými radami zřídit Spojené království Anglie a Skotska a provést mnoho užitečných reforem. Ovšem je i dokázáno, že během svého dvouletého působení jako velký kancléř přijal peníze za koncese za místa a privilegia. Za tuto korupci byl [1621](#) vyhozen z kancléřství.

Byl odsouzen soudem peerů k uvěznění v [londýnském Toweru](#) a pokutě 40 000 liber šterlinků. Byl zbaven všech svých poct a veřejných funkcí. Bacon svou chybu uznal, pokutu zaplatil a od té doby už nikdy nevstoupil na půdu parlamentu. Vzhledem k tomu, že však měl oblibu u krále, a nebylo též jisté, zda se nestal obětí politických intrik, Jakub mu po pár dnech ve vězení dal milost a odpustil mu pokutu.

V roce [1624](#) jej král dokonce osvobodil ze všech obvinění a Bacon poslední roky svého života věnoval práci na filozofických spisech. Zemřel o dva roky později následkem

fyzického vyčerpání po úpalu. Jeho životopis se dá číst v knize Gaukrogera. Podle některých historiků stojí Bacon za [Shakespeareovými](#) dramaty.

Mimo své kariéry v politice Bacon dost přispěl i vědě, hlavně filozofii, dějepisectví a literatuře. Je otcem empirismu a experimentální metody. Ve svém díle [Novum Organum](#) (Nové organon) napsal, že všechny naše znalosti k nám proudí formou objektů v přírodě, a my vlastníme jenom schopnosti k interpretaci těchto objektů. Během procesu poznávání se nás snaží zmást idoly. Bacon je rozdělil na idoly rodu (jinak cítí a vidí muž a žena), idoly jeskyně (poznání ovlivňuje naše výchova), idoly trhu (jsme mateni názory ostatních, komunikací s ostatními) a idoly divadla (generační rozdíly).

Podle Bacona jsou naše vědecké teorie konstruované způsobem, kterým vidíme objekty. Lidská bytost je tedy odsouzena jen k hypotézám. Bacon byl zastáncem indukce.

V díle [Nová Atlantis](#) se Bacon také věnoval formování ideální vědecké společnosti.

Prorocká idea Francise Bacona spočívala v tom, že institucionalizoval formu experimentálního učení, aby formoval třídu experimentálních vědců, kteří mají prostředky k získání moci.

V roce [1597](#) prohlásil velmi slavnou větu *Scientia potestas est*, která se dá se přeložit jako: Vědění je moc.

Též vymyslel šifru k zabezpečení diplomatické korespondence a zabýval se schématem univerzálního jazyka

Galileo Galilei

Galileo Galilei	
Narození	
Datum:	15. únor 1564
Místo:	Pisa, Itálie
Úmrtí	
Datum:	8. ledna 1642
Místo:	Arcetri, Itálie
Citát	
<i>Nikdy jsem nepotkal člověka tak hloupého, abych se od něj nemohl něčemu naučit.</i>	

Galileo Galilei ([15. února 1564](#), [Pisa](#) – [8. ledna 1642](#), [Arcetri](#)) byl [toskánský astronom](#), [filosof](#) a [fyzik](#) těsně spjatý s [vědeckou revolucí](#). Mezi jeho úspěchy řadíme vylepšení [dalekohledu](#), rozmanitá astronomická pozorování, první z [Newtonových zákonů pohybu](#) a účinnou podporu [Koperníka](#). Často je uváděn jako „otec moderní [astronomie](#)“, „otec moderní [fyziky](#)“ a dokonce „otec vědy“. Jeho experimentální činnost je obecně považována za důležitý doplněk spisů [Francise Bacona](#), jimiž byla založena moderní [vědecká metoda](#). Galileova kariéra se kryla s tvůrčím obdobím [Johannese Keplera](#). Galileovo dílo je

považováno za nejvýznamnější průlom od dob [Aristotelových](#). Navíc jeho konflikt s [římskokatolickou církví](#) je brán jako nejvýznamnější příklad počátečního konfliktu [náboženství](#) a [svobodné mysli](#), zvláště [vědou](#) v [západní společnosti](#).

Počátek kariéry

Navštěvoval [Univerzitu v Pise](#), byl však z finančních důvodů nuceně „vyloučen.“ Nicméně v roce [1589](#) mu byla nabídnuta pozice na fakultě, kde vyučoval matematiku. Nedlouho poté se přestěhoval na [Univerzitu v Padově](#), na jejíž fakultě sloužil podle potřeby jako učitel [geometrie](#), [mechaniky](#) a [astronomie](#) až do roku [1610](#). V této době objevoval vědu a učinil mnoho významných objevů.

Experimentální věda

V panteonu vědecké revoluce zaujímá Galileo vysoké postavení především pro své průkopnické užívání kvantitativních experimentů, jejichž výsledky matematicky [analyzoval](#). Tyto metody neměly v té době v evropském myšlení žádnou tradici; největší experimentátor předcházející Galileovi, [William Gilbert](#), kvantitativní postupy nepoužíval. (Galileův otec [Vincenzo Galilei](#) však prováděl experimenty, ve kterých objevil asi nejstarší známý nelineární fyzikální vztah — mezi [napětím](#), [frekvencí](#) a [délkou](#) natažené [struny](#).) Galileo také přispěl k odmítnutí slepé důvěry k autoritám (např. církvi) nebo jiným myslitelům (jako [Aristotelovi](#)) ve věcech vědy a k oddělení vědy od [filosofie](#) a náboženství. To jsou hlavní důvody jeho označování jako „otce vědy“.

Ve [20. století](#) někteří odborníci kriticky rozebrali opravdovost Galileiho experimentů, především významný francouzský [historik vědy Alexandre Koyré](#). Experimenty popsané v *Matematických rozpravách a pokusech* (*Discorsi e dimostrazioni matematiche, intorno a due nuove scienze*), které sloužily k určení zákona pro [zrychlení padajících těles](#), například vyžadovaly přesné měření času, což se zdálo být nemožným technologií roku [1600](#). Podle Koyrého byl zákon určen deduktivně a experimenty byly dělány jen pro experimenty a aby zákon přibližně ilustrovaly.

Pozdější výzkum naproti tomu potvrdil platnost těchto experimentů. Experimenty s padajícími tělesy (konkrétně s valíci se koulemi) byly zopakovány metodami popsanými Galileem (Settle, [1961](#)) a přesnost výsledků byla ve shodě s Galileovými zprávami. Pozdější výzkumy Galileových nepublikovaných pracovních zápisů z doby před rokem [1604](#) jasněji ukázaly reálnost experimentů a dokonce naznačily mezivýsledky, které vedly k odvození zákona obsahujícího kvadrát času (Drake, [1973](#)).

Astronomie a astrologie

V roce [1600](#) byli astronomové zaměstnáni velkým sporem mezi Koperníkovým systémem (planety kroužící kolem Slunce) a [geocentrickým](#) systémem (planety a Slunce kroužící kolem Země). Roku [1604](#) oznámil Galileo svou podporu Koperníkově myšlenkové škole, scházely mu však prostředky k posílení svého úsudku.

Ačkoliv lidová představa o Galileovi vynalézajícím dalekohled není přesná, rozhodně byl prvním člověkem, který použil dalekohledu k pozorování [oblohy](#). Inspirován náčrtkovými popisy dalekohledů vynalezených v [Nizozemí](#) v roce [1608](#), vyrobil Galileo jeden zvětšující

8x, poté vyráběl vylepšené modely zvětšující až 20x. Svůj první dalekohled demonstroval [25. srpna 1609](#) před benátskými zákonodárci. Jeho práce na tomto zařízení mu přinesla výnosný vztah s kupci, kteří jej shledali užitečným při námořním obchodu. Svá první teleskopická astronomická [pozorování](#) (včetně objevu Jupiterových měsíců) publikoval v březnu v krátkém pojednání nazvaném *Sidereus Nuncius* (*Hvězdný posel*), které vyšlo v tehdy vysokém nákladu 550 výtisků a bylo rozebráno za několik dnů.

Na této straně Galileo poprvé zmínil pozorování [měsíců Jupitera](#). Plný popis zveřejnil v březnu [1610](#) v publikaci *Sidereus Nuncius*.

[7. ledna 1610](#) objevil Galileo Jupiterovy čtyři největší [satelity](#) (měsíce): [Io](#), [Europa](#), [Ganymede](#) a [Callisto](#). (Tato jména jim však nedal on, ale německý astronom [Simon Marius](#), který publikoval až o 4 roky později, ale dožadoval se prvenství.) Určil, že tyto měsíce [obíhají planetu](#), protože občas mizely; to připisoval jejich pohybu za Jupiterem. Tento objev přinesl Galileimu jmenování čestným profesorem na universitě v Pise a v Padově, kde působil, mu byl zvýšen plat s doživotní platností na 1000 florinů. Další pozorování měsíců vykonal v roce [1620](#). (Astronomové později odmítli Galileovo pojmenování těchto těles, změnilo jeho *medičeské hvězdy* na *galileovské měsíce*.) Ukázka planety,

kteří má menší planety kolem ní obíhající, byla velmi problematická pro spořádaný a úplný obraz [geocentrického modelu](#) vesmíru, kde vše obíhá okolo [Země](#).

Galileo zaznamenal, že [Venuše](#) vykazuje stejnou sadu [fází](#) jako [Měsíc](#). Protože zdánlivá jasnost Venuše je přesto téměř konstantní, Galileo usoudil, že Venuše nemůže kroužit kolem Země v konstantní vzdálenosti. Naproti tomu v [heliocentrickém modelu](#) sluneční soustavy vytvořeném [Koperníkem](#) by se stálá jasnost elegantně vysvětlila tím, že ve chvíli „plné Venuše“ jsou obě planety od sebe mnohem dále, na protilehlých stranách [Slunce](#), přičemž Venušina osvětlená polokoule je přivrácena k Zemi.

Galileo byl jedním z prvních Evropanů, kteří pozorovali [sluneční skvrny](#), ačkoliv existují důkazy, že [čínští](#) astronomové tak činili již dříve. Právě existence slunečních skvrn ukázala další úskalí předpokladu dokonalosti nebes ze staré filosofie. A každoroční odchylky v jejich pohybech, kterých si poprvé všiml [Francesco Sizzi](#), představovaly velké potíže ať už pro geocentrický systém tak i pro systém [Tychona Brahe](#). Diskuse o prvenství objevu slunečních skvrn vedl k dlouhému a trpkému sporu s [Christophem Scheinerem](#); ve skutečnosti zde existuje podezření, že je oba předběhl [David Fabricius](#) a jeho syn [Johannes](#).

Jako první podal zprávu o měsíčních [pohořích](#) a [kráterech](#), jejichž existenci vyvodil ze vzorů vymodelovaných světlem a stínem na měsíčním povrchu. Navíc z pozorování odhadl výšku pohoří. To ho vedlo k závěru, že Měsíc je „hrbolatý a nerovný stejně jako samotný povrch Země“ a není přesnou [koulí](#), jak tvrdil Aristotelés.

Galileo pozoroval [Mléčnou dráhu](#) považovanou dosud za mrak a zjistil, že se skládá z velké spousty [hvězd](#) namačkaných na sebe tak těsně, že se ze Země jeví jako mrak. Lokalizoval také mnoho jiných hvězd příliš vzdálených, než aby byly viditelné pouhým okem.

Galileo v roce [1611](#) pozoroval také planetu [Neptun](#), nevěnoval jí však žádnou pozornost; v jeho poznámkách se objevila jen jako mnoho jiných nezajímavých nejasných hvězd.

Galileova teoretická a experimentální práce o pohybech těles spolu s prakticky nezávislou prací [Keplera](#) a [Reného Descarta](#) byla předchůdcem [klasické mechaniky](#) vytvořené [Isaacem Newtonem](#). Byl průkopníkem, přinejmenším v evropské tradici, v provádění pečlivých experimentů a v trvání na [matematickém](#) popisu přírodních zákonů.

Jedna z neznámějších historek o Galileovi říká, že pouštěl [koule](#) o rozdílných [hmotnostech](#) z [nakloněné věže v Pise](#), aby demonstroval, že [rychlost](#) jejich pádu je nezávislá na jejich hmotnosti (neuvažujeme-li omezený vliv odporu vzduchu). Tento výsledek odporoval Aristotelovu tvrzení, že těžší objekty padají rychleji než lehčí, v přímé úměře k jejich hmotnosti. Přestože se tento příběh objevil v jeho životopise sestaveném Galileovým žákem [Vincenzem Vivianim](#), nyní se má za to, že není pravdivý. Nicméně Galileo skutečně prováděl [experimenty](#) včetně valení koulí dolů po [nakloněné rovině](#), čímž dokazoval tutéž věc: padající nebo koulejší se objekty (koulení je pomalejší verzí padání) se [zrychlují](#) nezávisle na jejich hmotnosti.

Určil správné matematické vyjádření zákona pro zrychlení: počínal-li pohyb z klidu, je celková uražená vzdálenost přímo úměrná čtverci času. (Tento zákon je považován za předchůdce mnoha pozdějších vědeckých zákonů vyjádřených matematickou formou.) Usuzoval také, že objekty si [udržují svou rychlost](#), dokud na ně nepůsobí [síla](#), nebo častěji [tření](#), čímž popřel uznávanou Aristotelovu hypotézu, že objekty přirozeně zpomalují a zastaví se, pokud na ně nepůsobí síla. Tento princip zahrnul Newton do svých zákonů pohybu ([1. zákon](#)).

Galileo také zaznamenal, že kmity [kyvadla](#) vždy trvají stejný časový úsek, nezávisle na [amplitudě](#) výchylky. I když Galileo věřil, že rovnost periody je přesná, tento vztah platí pouze přibližně pro malé výchylky. Lze to však dobře využít k usměrňování [hodinových impulsů](#), což si Galileo jako první uvědomil. (Podívejte se na sekci [Technologie](#) dále.)

Na počátku prvního desetiletí 17. století zkusil Galileo se svým asistentem změřit [rychlost světla](#). Stáli na dvou různých kopcích a každý držel [lucernu](#) s okenicemi. Když Galileo otevřel svou okenici, měl jeho asistent, jakmile uvidí záblesk, otevřít svou okenici. Na vzdálenost menší než míli Galileo nezjistil rozdíl větší než chyba měření oproti případu, kdy on a jeho asistent byli pouze několik yardů vzdáleni. Neučinil předčasný závěr, že se světlo šíří okamžitě, raději uznal, že vzdálenost mezi kopci byla asi příliš malá pro dobré měření.

Technologie

Galileo se v několika případech podílel na tom, co nyní nazýváme [technologíí](#), abychom ji odlišili od čisté fyziky, a inspiroval ostatní. Není to tentýž význam, jaký používal Aristotelés, který by považoval všechnu Galileovu fyziku za *techne* neboli užitečnou znalost, oproti *episteme* neboli filosofickému zkoumání příčin věcí.

V letech [1595–1598](#) Galileo vynalezl a zdokonalil „geometrický a vojenský kompas“ vhodný pro [dělostřelce](#) a [zeměměřiče](#). Rozšířil tím dřívější přístroje navržené [Niccolou Tartagliou](#) a [Guidobaldim del Monte](#). Pro dělostřelce nabídl kromě nové a bezpečnější cesty přesného zvedání [kanónů](#), také způsob rychlého spočítání náplně [střelného prachu](#)

pro [dělové koule](#) různých velikostí a materiálů. Jeho geometrické pomůcky umožnily konstrukci libovolného pravidelného [mnohoúhelníku](#), výpočet povrchu libovolného mnohoúhelníku nebo kruhové výseče a mnoho dalších výpočtů.

Někdy mezi lety [1606–1607](#) (nebo možná dříve, jiný zdroj uvádí 1597) vyrobil Galileo [teploměr](#), když využil expanze a kontrakce bubliny vzduchu k pohybu vodního sloupce v připojené trubici.

Roku [1610](#) použil dalekohledu jako složeného [mikroskopu](#) a od roku [1623](#) vyráběl vylepšené mikroskopy. Zdá se, že jeho počín byl prvním dokumentovaným užitím složeného mikroskopu.

V roce [1612](#), když určil doby oběhů Jupiterových satelitů, Galileo navrhl, že s dostatečně přesnou znalostí jejich oběžných drah je možné užít jejich pozice jako vesmírných hodin, což mělo umožnit určení [zeměpisné délky](#). Na tomto problému z času na čas pracoval až do konce svého života; praktické problémy byly stále příliš vážné. Metodu poprvé úspěšně použil [Giovanni Domenico Cassini](#) v roce [1681](#) a později byla široce využívána v kartografii; první praktickou metodou pro navigaci byl [chronometer Johna Harrisona](#).

V posledním roce svého života, už úplně [slepý](#), navrhl [krokové ústrojí](#) kyvadlových hodin. První plně funkční kyvadlové hodiny vytvořil [Christiaan Huygens](#) v padesátých letech [17. století](#).

Vytvořil [skicy](#) mnoha dalších [vynálezů](#), jako například kombinaci [svíčky](#) a [zrcadla](#) k odražení světla po budovách, automatický sběrač [rajčat](#), kapesní hřeben sloužící zároveň jako jídelní příbor a to, co nyní nazýváme [kuličkovým perem](#).

Spory s církví

Malba Cristiana Bantiho z roku 1857 *Galileo čelí římské inkvizici*

Galileo byl vroucím [katolíkem](#), jeho spisy o koperníkovském [heliocentrismu](#) však pobouřily některé představitele [katolické církve](#), kteří věřili v [geocentrický model sluneční soustavy](#). Argumentovali, že heliocentrismus je v přímém rozporu s [Biblií](#), přinejmenším jak byla interpretována [církevními Otcji](#), a s vysoce ceněnými starými spisy [Aristotela](#) a [Platóna](#).

Geocentrický model byl v té době obecně přijímán z několika důvodů. V době sporů se katolická církev z velké části vzdala [Ptolemaiova](#) modelu ve prospěch modelu [Tychona Brahe](#), ve kterém stojí Země ve středu [vesmíru](#), [Slunce](#) se otáčí kolem Země a ostatní planety krouží kolem Slunce. Tento model byl geometricky ekvivalentní Koperníkově modelu a měl další výhodu, že nepředpokládal [paralaxu](#) hvězd, kterýžto efekt nebylo možno zjistit tehdejšími prostředky. Z pohledu Tychonova a jiných vysvětloval tento model

tehdejší pozorování lépe než geocentrický model. (Tento závěr by byl správný, nicméně pouze za předpokladu, že nebyl pominut žádný velmi malý jev: jako například to, že tehdejší přístroje nebyly zcela přesné, nebo to, že by vesmír mohl být mnohem větší, než se v té době předpokládalo. Až do pozdější doby byla víra ve velký, snad i nekonečný vesmír součástí kacířských myšlenek ([panteismus](#)), za které byl upálen na hranici v roce [1600 Giordano Bruno](#).)

Pochopení tohoto sporu, pokud je vůbec možné, vyžaduje věnování pozornosti ne pouze politice náboženských organizací, ale také politice akademicko-filosofických organizací. Před Galileovými problémy s [jezuitu](#) a s [dominikánským mnichem Caccinim](#), který jej kritizoval z [kazatelny](#), slyšel jeho zaměstnavatel, jak je proklínán za protirečení Písmu svatému profesorem filosofie [Cosimem Boscaagliou](#), který nebyl ani teologem ani knězem. Prvním, kdo se Galileia zastal, byl [benediktinský opat Benedetto Castelli](#), který byl také profesorem matematiky a bývalým Galileovým žákem. Na oplátku mu Galileo napsal *Dopis velkovévodkyni Kristýně*. (Castelli zůstal Galileovým přítelem, navštěvoval ho v [Arcetri](#) na sklonku Galileiho života, po měsících úsilí k získání povolení od inkvizice, aby tak vůbec mohl činit.)

Nicméně opravdová moc byla spjata s církví a Galileiho argumenty nejintenzivněji bojovaly na [náboženské](#) úrovni. Na konci [19. století](#) a na začátku [20. století](#) historik [Andrew Dickson White](#) napsal z protiklerikálního pohledu:

Válka se stávala stále drsnější a drsnější. Dominikánský otec Caccini kázal následující text, „Vy mužové [galilejští](#), proč stojíte a hledíte do nebes?“ ([Galilea](#) je území [Palestiny](#), odkud pocházel [Ježíš](#) i [apoštolové](#)) a tato ubohá [slovní hříčka](#) se jménem velkého astronoma byla jen předzvěstí ostřejších zbraní; neboť než Caccini skončil, prohlásil, že „geometrie je ďábel,“ a že „matematici by měli být vyhnáni jako tvůrci všeho [kacířství](#).“ Církevní autority Cacciniho podpořily.

Otec [Lorini](#) dokazoval, že Galileiho [doktrína](#) není jen kacířská ale „[ateistická](#),“ a naléhavě se dožadoval intervence inkvizice. [Fiesolský](#) biskup ve vzteku vykřikoval proti koperníkovskému systému, veřejně urážel Galileia a pomlouval ho u velkovévody. Arcibiskup Pisy tajně přikázal najít a chytit Galileia a předvést ho před inkvizici v Římě. Arcibiskup [Florencie](#) formálně odsoudil nové nauky jako nebiblické; a papež [Pavel V.](#) zatímco objímal Galileia a zval ho jako největšího astronoma světa na návštěvu Říma, tajně poslal arcibiskupa Pisy, aby posbíral důkazy proti němu.

Zdaleka nejstrašnějším protivníkem, který se nyní objevil, však byl kardinál [Bellarmino](#), jeden z největších teologů, jaké svět znal. Byl svědomitý, upřímný a vzdělaný, ale zaujatý budováním vědy v souladu s Písmem. Zbraně, které užívali muži Bellarminova ražení, byly čistě teologické. Bránili svět před strašlivými následky, které by musely dopadnout na křesťanskou teologii, pokud by bylo dokázáno, že nebeská tělesa krouží kolem Slunce a ne okolo Země. Jejich nejstrašnější dogmatickým nástrojem bylo tvrzení, že „jeho předstírané objevy kazí celý křesťanský plán spásy.“ Otec [Lecazre](#) vyhlásil „to vrhá podezření na [dogma](#) o [vtělení](#)“. Jiní prohlašovali: „To uráží samé základy [teologie](#). Pokud je Země planetou a jen jednou mezi několika planetami, není možné, aby žádná z těch velkých věcí byla dělána čistě jen pro ni, jak křesťanství učí. Pokud jsou zde jiné planety a protože Bůh nedělá nic nadarmo, musí být obydlené; a jsou jejich obyvatelé potomky [Adamovými](#)? Jak mohou odvozovat svůj původ z [Noemovy archy](#)? Jak mohou být vykoupeni Spasitelem?“ Ačkoliv tohoto argumentu používali především katoličtí teologové, [protestant Melancthon](#) jej již použil při jeho útocích na Koperníka a jeho školu. (White, 1898; [online text](#)).

V roce [1616](#) varovala [inkvizice](#) Galilea, aby neschvaloval ani nebránil hypotézu obsaženou v Koperníkově spisu *O oběžích sfér nebeských* (*De revolutionibus orbium coelestium*), předmětem debat bylo však také to, aby byl srozuměn s tím, že nemá heliocentrickou teorii „učit žádným způsobem“. Když to Galileo v roce [1633](#) zkusil, inkvizice zahájila soudní při s tím, že mu bylo přikázáno neučit ji vůbec, založenou na listině se záznamy z roku 1616, Galileo však dodal dopis od kardinála Ballarmina, který obsahoval pouze příkaz „neschvalovat ani nebránit“. Listina byla psána Bellarminem vlastní rukou a nepochybně autentická; listina se záznamy však byla jen nepodepsanou kopií, což porušovalo vlastní pravidlo inkvizice, že záznamy o takových varováních musí být podepsány všemi stranami a notářsky zaznamenány. Necháme-li stranou technická pravidla evidence, co lze pokládat za reálné události? Existují na to dva názory. Podle Stillmana Drakea byl příkaz neučit doručen neoficiálně a nesprávně; Bellarmino nedovolil, aby byl vytvořen formální záznam o jeho doručení a Galileiho v dopise ujistil, že jediný příkaz, který vstoupil v platnost byl „neschvalovat ani nebránit.“ Naproti tomu podle Giorgio di Santillana byl nepodepsaný záznam jednoduše falsifikátem vyrobeným inkvizicí.

V roce [1623](#) zemřel papež [Řehoř XV.](#) a Galileův blízký přítel Maffeo Barberini se stal papežem [Urbanem VIII.](#) Nový papež dal Galileovi vágní svolení ignorovat zákaz a napsat knihu o svých názorech, i když stále nesměl otevřeně tuto teorii podporovat. Galileo souhlasil a napsal své mistrovské dílo, *Dialogy o dvou největších systémech světa* (*Dialogo sopra i due massimi sistemi del mondo*) (často zkracováno jako *Dialogy*). Zaměřil se na argumentaci mezi dvěma intelektuály, jedním geocentrickým, druhým heliocentrickým a laikem, neutrálním, ale jevícím zájem. Ačkoliv byla kniha prezentována z hlediska pohledu církve, geocentrik byl vykreslen hloupě, zatímco heliocentrikovy argumenty často dominovaly a na konci přesvědčily i neutrálního účastníka sporu.

Dialogy byly publikovány v roce [1632](#) se souhlasem katolických censorů. Intelektuálové jim tleskali, z církevního tábora se však vzedmul hněv. Navzdory jeho neustávajícímu trvání na tom, že jeho práce v této oblasti byla čistě teoretická, navzdory jeho přesnému dodržování církevního protokolu pro publikování svých prací (což zahrnovalo prvotní prozkoumání církevními cenzory a následnou žádost) a navzdory jeho těsnému přátelství s papežem (který předsedal rádům), byl Galileo roku [1633](#) předvolán před tribunál [římské inkvizice](#).

Inkvizice zamítla počáteční Galileovy prosby odložit nebo přeložit [proces](#) pro jeho podlomené zdraví. Na zasedání předsedané papežem Urbanem VIII. se inkvizice rozhodla informovat Galileiho, že buďto přijde do [Říma](#) nebo bude zatčen a dopraven tam v řetězech. Galileo dorazil do Říma před inkviziční tribunál [13. února 1633](#). Po dvoutýdenní karanténě byl Galileo držen v pohodlné rezidenci toskánského [velvyslance](#) jako projev přízně vlivného velkovévody [Ferdinanda II. Medici](#). Když velvyslanec oznámil Galileův příchod a ptal se, jak dlouho by mělo trvat soudní řízení, papež odpověděl, že [Svatý stolec](#) postupuje pomalu, a že je stále v procesu příprav na zahájení formálního jednání. Poté co se podrobil naléhavým žádostem inkvizice, že se musí do Říma dostavit okamžitě, musel Galileo čekat téměř dva měsíce, než soudní řízení vůbec mohlo začít.

Dne [12. dubna 1633](#) byl Galileo předveden před tribunál a formální výslech vedený inkvizicí začal. Během tohoto výslechu Galileo uváděl, že neobhajoval Koperníkovu teorii a citoval dopis kardinála Bellarmina z roku [1615](#), aby podpořil toto tvrzení. Inkvizice se ho dotázala, zdali mu nebylo přikázáno v roce 1616, aby neučil koperníkovské myšlenky žádným způsobem (jak bylo popsáno výše); on odpověděl, že si žádný takový příkaz

nepamatuje a předložil dopis od Bellarmina podle něhož nesmí zastávat ani obhajovat tyto myšlenky.

Poté byl držen osmnáct dní v místnosti inkvizičního úřadu (nikoliv ve [vězeňské](#) cele). V této době jej několikrát navštívil hlavní komisař inkvizice Vincenzo (později kardinál [Maculano](#)) a nabízel mu dohodu o přiznání se k vině, přesvědčoval Galilea, aby uznal, že při psaní knihy zašel příliš daleko. Při druhém slyšení [30. dubna](#) Galileo uznal, že pochybil při psaní této knihy, kvůli svým marnivým ambicím, nepochopení a nepozornosti. Poté mu byl umožněn návrat do rezidence toskánského velvyslance. 10. května odevzdal svoji psanou obhajobu, ve které se brání proti obvinění z porušování církevního příkazu, uznává, že pochybil pýchou při psaní své knihy, a prosí o prominutí trestu kvůli svému věku a podlomenému zdraví.

O měsíc později ([21. června](#)), byl na příkaz papeže podroben zkoumání záměrů, formálnímu procesu zahrnujícímu ukazování nástrojů [mučení](#) obviněnému. Při tomto procesu řekl, „Jsem zde, abych byl poslušný, ale já nezastával koperníkovské názory poté, co bylo rozhodnutí učiněno, jak jsem již řekl.“

Dne [22. června 1633](#) inkvizice konala závěrečné slyšení Galilea, jemuž bylo tehdy 69 let a žádal o slitování s poukazem na svůj „politováníhodný stav tělesné indispozice.“ Vyhrožováním mučením, vězněním a smrtí na hranici donutil [demonstrační proces](#) Galilea „odvolat, zatratit a zošklivit si“ svou práci a slíbit, že odsoudí jiné, kteří budou zastávat jeho předchozí pohled. Galileo udělal vše, co po něm církev žádala a dodržel tak (nakolik jen můžeme říct) dohodu o přiznání viny uzavřenou před dvěma měsíci. Byl odsouzen a potrestán doživotním vězením.

Ačkoliv v případě zasedalo 10 kardinálů inkvizitorů, rozsudek vyneseny [22. června](#) nesl podpisy jen sedmi z nich; jedním ze tří chybějících byl kardinál Barberini, papežův synovec. Obecně se má za to, že to znamená, že odmítl podporovat rozsudek. Sedm, kteří podepsali, byli ti, kteří byli přítomni v den procesu; nicméně kardinálové Barberini a Borgia byli ten den na audienci u papeže. Analýza záznamů inkvizice ukázala, že přítomnost pouze sedmi z deseti kardinálů nebyla výjimečná, proto lze zpochybnit závěr, že Barberini protestoval proti rozsudku.

Hrozba mučením a smrtí, které byl Galileo vystaven, byla církví již skutečně vykonána v dřívějším procesu proti [Giordanu Brunovi](#), který shořel na hranici v roce [1600](#), protože zastával panteistické a [dokétistické](#) pozice.

Příběh, že Galileo, když se po odvolání zvedl z kolen, řekl „Přece se točí!“ ([Eppur si muove!](#)) nemůže být pravda; říct něco takového před úředníky inkvizice by mu zajistilo lístek k následování Bruna na hranici. Rozšířená domněnka, že celý incident byl vynálezem [18. století](#), je však také falešná. Španělské plátno, datované někdy mezi léta 1643 a 1645, zobrazuje Galilea zapisujícího tuto frázi na zeď vězeňské cely. Tady tedy máme druhou verzi této historiky, která také nemůže být pravda, neboť Galileo nebyl nikdy uvězněn ve vězení; malba však ukazuje stejný příběh „Eppur si muove,“ který koloval už od Galileových časů. V měsících bezprostředně následujících po jeho odsouzení bydlel Galileo u arcibiskupa [Ascania Piccolominiho](#) ze [Sieny](#), vzdělaného muže a sympatizujícího hostitele; fakt, že Piccolominiho bratr byl vojenským ataché v [Madridu](#), kde byl obraz o několik let později vyroben, svědčí o tom, že Galileo pronesl tuto poznámku před arcibiskupem, který nejspíš napsal své rodině o této příhodě, která byla později stálým převypravováním překroucena.

Galileo byl odsouzen k žaláři, pro jeho vysoký věk (a/nebo kvůli církevní politice) byl rozsudek změněn na [domácí vězení](#) v jeho vilách v Arcetri a ve Florencii. Pro bolestivou [kýlu](#) žádal o dovolení poradit se s lékaři ve Florencii, což bylo v Římě odmítnuto a byl varován, že podobné žádosti mohou vést k uvěznění. V domácím vězení byl nucen pravidelně recitovat kající [žalmy](#) a odmítat návštěvy, nicméně bylo mu dovoleno pokračovat v méně kontroverzních výzkumech a potrestání zákazem sociálních kontaktů nebylo uplatňováno tak přísně.

Publikace byly další věcí. Jeho *Dialogy* byly umístěny na *Index librorum prohibitorum*, oficiální seznam zakázaných knih, kde zůstal až do roku [1822](#) (Hellman, 1998). Ačkoliv rozsudek vynesený proti Galileimu neuváděl další knihy, Galileo o dva roky později zjistil, že jakékoliv publikace o čemkoliv, co kdy napsal, byly tiše zakázány. Zákaz byl striktně uplatňován ve [Francii](#), [Polsku](#) a [německých státech](#), ale nikoliv například v [Nizozemí](#).

I když stále v domácím vězení, Galileo se mohl v roce [1638](#) přestěhovat do svého domu poblíž Florencie. Ačkoliv byl již zcela slepý, pokračoval v učení a psaní. Zemřel ve své vile v Arcetri, severně od Florencie, v roce [1642](#).

Podle [Andrewa Dickson Whitea](#) v jeho *Historii boje vědy s teologií v křesťanském světě* ([A History of the Warfare of Science with Theology in Christendom](#) (III.iii), 1896), je Galileova zkušenost klasickým případem vzdělance donuceného odvolat vědeckou představu, protože tím urazil mocné konzervativní síly ve společnosti: pro církev v tehdejší době to nebyla [vědecká metoda](#), co by mělo sloužit k hledání pravdy — zvláště v jistých oblastech — nýbrž dogma, jak bylo definováno a interpretováno církevními učenci. White dokumentoval, jak církev bránila tuto doktrínu mučením, vraždami, omezováním svobody a [cenzurou](#). V méně polemické rovině se tento pohled stal hlavním proudem v [historii vědy](#).

Úhel pohledu Whitea a podobně smýšlejících kolegů nebyl nikdy akceptován katolickou komunitou, zvláště protože Whiteova konečná analýza vylíčila křesťanství jako destruktivní sílu. Prudký výraz tohoto kritického stanoviska lze najít ve hře [Bertolta Brechta](#) o Galileovi, která se stala zdrojem populárních představ o vědcích. Navíc hlubší zkoumání primárních zdrojů o Galileovi a jeho procesu ukázaly, že tvrzení o strádání byly nadsazené. [Sobelova](#) biografie *Galileova dcera* (*Galileo's Daughter*) nabízí odlišný pohled na Galilea a jeho svět, z větší části díky soukromé korespondenci [Marii Celeste](#), dceři z názvu titulu, a jejího otce.

V roce [1992](#), 359 let po Galileově procesu, vydal papež [Jan Pavel II.](#) omluvu, v níž ruší výnos inkvizice proti Galileovi: „Galileo pociťoval ve svých vědeckých výzkumech přítomnost Stvořitele, který podnítl hloubku jeho ducha, povzbuzoval ho, předesílal a podporoval jeho intuice.“ Dále se o něm vyjadřuje, že „... Galileo, upřímný věřící, se ukázal z tohoto pohledu popisem vědeckých a biblických pravd mnohem citlivější než teologové, kteří stáli proti němu.“

Galileova rodina

Ačkoliv byl upřímným [katolíkem](#), Galileo byl otcem tří dětí mimo manželství. Všechno to byly děti Galilea a [Mariny Gamby](#).

- Virginia (narozena 1600, přijala jméno [Maria Celeste](#)), Galileovo nejstarší dítě a jeho nejmilovanější, zdělila otcovu pronikavou mysl.
- Livia

- Vincenzo

Galileova díla

- [1610](#) *Hvězdný posel (Sidereus Nuncius)*
- [1615](#) *Dopis velkovévodkyni Kristině*
- [1624](#) *Prubíř (Il saggiatore)*
- [1632](#) *Dialogy o dvou největších systémech světa (Dialogo sopra i due massimi sistemi del mondo)*
- [1638](#) *Matematické rozpravy a pokusy (Discorsi e dimostrazioni matematiche, intorno à due nuove scienze, poprvé vyšla v Holandsku)*

Díla o Galileovi

 Galileo Galilei

- [Galileo Galilei](#) — opera od [Philipa Glasse](#)
- [Galileo](#) — hra od [Bertolta Brechta](#)
- [Galileo](#) — muzikál [Janka Ledeckého](#)

Reference

- Joël COL. *Entre Galilée et l'Église : la Bible.*, Une mise au point. Étude. [ISBN 2-9520299-0-3](#), AutoEdition Méguila, 2003.
- Drake, Stillman (1973). „Galileo's Discovery of the Law of Free Fall“. *Scientific American* v. 228, #5, strany 84-92.
- Drake, Stillman (1978). *Galileo At Work*. Chicago: University of Chicago Press. [ISBN 0-226-16226-5](#)
- Drake, Stillman. *Discoveries and Opinions of Galileo*. [ISBN 0-385-09239-3](#)
- Fantoli, Annibale (2003). *Galileo—For Copernicanism and the Church*, třetí anglické vydání. Vatican Observatory Publications. [ISBN 88-209-7427-4](#)
- Hellman, Hal (1988). *Great Feuds in Science. Ten of the Liveliest Disputes Ever*. New York: Wiley.
- Newall, Paul (2004). ["The Galileo Affair."](#)
- Settle, Thomas B. (1961). "An Experiment in the History of Science". *Science*, 133:19-23.
- White, Andrew Dickson (1898). *A History of the Warfare of Science with Theology in Christendom*. New York 1898. text s volnou licencí, [plná online verze](#).

Pojmenováno po Galileovi

- [Mise Galileo](#) na [Jupiter](#)
- [Galileovské měsíce Jupiteru](#)
- [Galileo Regio](#) (Galileova oblast) na [Ganymedu](#)
- [Kráter Galilaei](#) na [Měsíci](#)
- [Rima Galilaei](#) brázda na Měsíci poblíže kráteru Galilaei
- [Kráter Galilaei](#) na [Marsu](#)

- [Planetka 697 Galilea](#) (pojmenován u příležitosti 300. výročí objevu galileovských měsíců)
- [Evropský satelitní navigační systém Galileo](#)

Berkeley George

George Berkeley [ˌbɑːrkli] ([12. březen 1685](#) u [Thomastownu \(Kilkenny\)](#) – [14. leden 1753, Oxford](#)) byl [irský filosof](#) a [teolog](#), od roku [1734 anglikánský biskup](#) z [Cloyne](#). Psal v [angličtině](#) a [latině](#). Je znám svým výrokem *Esse est percipi* („být znamená být vnímán“), jenž stojí u zrodu [imaterialismu](#), resp. subjektivního [idealismu](#).

Berkeley George, anglický filozof; významný představitel anglického empirismu. Učitel teologie, od roku 1734 biskup v rodném Irsku. Základ jeho filozofie vystihuje

slavná teze „být je být vnímán“, popírající absolutně platnou existenci (nemyslících) věcí. Aby vůbec něco začalo existovat, musí to být vnímáno – námi, popř. Bohem jako poslední instancí (*Pojednání o základech lidského poznání*). Berkeley opouští Lockem užívané rozlišení primárních a sekundárních kvalit a dospívá k náhledu, že to, co nazýváme světem, je jen myslící duch se svými idejemi. Vzájemné shody idejí různých lidí prožívané jako objektivní nutnost mají původ v Božím řádu, ve faktu, že Bůh spojuje ideje ve všech myslích. Berkeley výrazně ovlivnil vznik moderního idealismu, zejm. subjektivního.

Ale jestliže vše existuje pouze v mysli, jaký je pak rozdíl mezi sluncem, které pozoruji na obloze, sluncem, o kterém se mi v noci zdá, a sluncem, které si mohu libovolně v této chvíli představovat, aniž je vidím? Odlišnost je podle Berkeleyho v tom, že v případě skutečně viděného slunce, se představa stejnou měrou vnucuje všem, zatímco slunce, o němž sním, je přítomno pouze v jediné, v mé mysli rovněž jako slunce libovolně představované, které je také pouze v mém vědomí, ale jenom tehdy, pokud si je chci představovat.

V čem to vězí, že představa slunce v prvním případě skutečného vidění je stejným způsobem a trvale přítomna ve všech myslích? Ideje mohou do vědomí přicházet pouze dotud, kde jediné jsou, tj. od myslícího ducha, od boha. Protože bůh je nestranný a nezná libovůli, dává všem myslím stejnou ideu, a protože je neměnný, dává ji všem stále znovu stejným způsobem.

Život

Berkeley se narodil roku 1685 jako prvorozený syn vznešené rodiny přistěhovalé z Anglie. Od patnácti let studoval na [Trinity College](#) v [Dublinu](#), kde získal roku [1707](#) titul [magistra](#). Již ve dvaceti letech rozvinul svou ústřední tezi o neexistenci hmotné substance nezávislé na vědomí. Jeho první spis se však věnoval [optice](#) (*Esej o nové teorii vidění*, [1709](#)). Berkelyho filosofické dílo bylo dílem jeho mládí: svůj hlavní spis (*Pojednání o principech lidského poznání*) napsal v pětadvaceti letech; vydal však jen první část, neboť druhá,

ztracená na cestě po Itálii, nebyla již znovu napsána. ^[1] Pojednání však spíše než obdiv sklidilo odmítnutí: odmítání existence vnějšího světa bylo považováno za bláznovství. Proto se Berkeley snaží podat své učení přístupnější formou tří filosofických [dialogů](#) mezi dvěma filosofy se symbolickými jmény, totiž Hyladem (zastáncem hmoty) a Filonoem (milovníkem rozumu).

Následující léta byla vyplněna především cestami po evropském kontinentě. Roku [1724](#) byl Berkeley jmenován [děkanem](#) v [Derry](#), o čtyři roky později se oženil a roku [1729](#) se svou ženou přistál na [Rhode Islandu](#) s cílem realizovat dávný plán, totiž zřídit na [Bermudách](#) [misionářskou stanici](#), kde by se vzdělávali i domorodci. Projekt však po dvou letech zkrachoval.

Po roce [1734](#), kdy se stal Berkeley biskupem, ustaly jeho cesty. Berkeley věnoval čas své [diecézi](#) a ve svých spisech se vyjadřoval k problémům irské politiky a usmíření státního a [katolického](#) náboženství. Jeho poslední spis *Siris* ([1744](#)) rozvíjí [mystickou](#) přírodní filosofii a prosazuje [dehtovou vodu](#) jakožto léčebný prostředek. Berkeley zemřel roku 1753 v [Oxfordu](#), kam přijel za svým studujícím synem.

Myšlení a dílo

Berkeleyho filosofie je především [metafyzikou](#), jejím hlavním záměrem však byla dle filosofova vlastního vyjádření podpora [náboženství](#) a [morálky](#). I Berkeleyho ústřední myšlenka – *esse est percipi* – má vyvrátit [ateismus](#) a [skepticismus](#), neboť uznání existence hmotné substance nezávislé na [mysli](#) do dle Berkeleyho do ateismu nutně ústí.

Východisko. Nominalismus a nauka o jazyce

Berkeleyho myšlení vychází z diskusí novověké filosofie: navazuje především na [Descarta](#) a [Lockea](#), které však záhy kritizuje, stejně jako [Newtonovo](#) pojetí prostoru. Různost dobových koncepcí prostoru a hmotného světa je způsobena nesprávným užíváním [jazyka](#) a zbytečnými, bezobsažnými pojmy: "Nejprve jsme zvířili prach a teď si stěžujeme, že nevidíme." Úvod svého hlavního spisu *Pojednání o principech lidského poznání* tedy věnuje nejprve krátké analýze jazyka a [abstraktních](#) pojmů. Podle Berkeleyho není možno od jakékoliv představy oddělit smyslové kvality: barvu, tvar apod.: nemůžeme si například představit člověka, který by neměl žádný tvar. Abstraktní ideje tedy neexistují: "jméno [úsečka](#) (...) vděčí za svou obecnost nikoli tomu, že je znakem abstraktní nebo obecné úsečky, ale všech <možných> jednotlivých rovných úseček."^[2] Obecné pojmy neoznačují reálná jsoucna, nýbrž jsou jen jménem množiny všech smyslových objektů stejných vlastností, které jsme navyklí označovat jedním pojmem: Berkeley je tak zastáncem důsledného [nominalismu](#). Jeho nauce o jazyce se dostalo zvýšeného zájmu zejména v [analytické filosofii 20. století](#), přičemž byla spatřována souvislost s [Wittgensteinovým](#) pojetím jazyka.

Berkeleyho imaterialismus

Předměty, jež vnímáme, nemohou mít skutečnou existenci v lidském [vědomí](#). Na příkladu s jablkem Berkeley tvrdí, že v našem vědomí nejsou skutečné věci, nýbrž společně zakoušené počítky: „...*Tak například, poněvadž se zjistilo, že se vyskytuje pohromadě jistá barva, chuť a vůně, tvar a pevnost, považuje se to vše za jedinou určitou věc označenou jménem jablko.*“^[3] Není tedy nutno rozlišovat primární a sekundární kvality, jak činil Locke,

neboť oboje známe jen jakožto počítky.
Podle Berkeleyho tak existují dvě skupiny jsoucen:

1. [ideje](#) (barva, chuť, tvrdost apod.)
2. [substance](#), jimiž jsou tyto ideje vnímány ([mysl](#), [duch](#), [duše](#)).

Ideje novověkého empirismu však neexistují samy o sobě (jako u [Platóna](#)), nýbrž vždy se jedná o obsahy mysli. Existují-li však ideje jen uvnitř mysli, neexistuje nic kromě ní:

"Neexistuje žádná jiná substance než duch čili to, co vnímá." ^[4] Proto může Berkeley vyslovit své *Esse est percipi* („být znamená být vnímán“); vzápětí však doplňuje: *Esse est percipere* („být znamená vnímat“), neboť musí existovat něco, co není předmětem představování, ale jeho subjektem: to je právě náš duch, vědomí, mysl. Tyto dvě věty tak tvoří "nejvyšší princip" Berkeleyho filosofie.

Bůh

Příčinami našich idejí však nemůžeme být my sami, ani jimi není hmota, jejíž nemožnost byla dokázána. Tím, kdo do nás ideje vkládá, je tedy nějaký jiný duch. Tímto duchem je křesťanský [Bůh](#), který zároveň garantuje jejich zákonitost a soulad: „*To, že se neobjevují chaoticky, ale patrně se řídí nějakými zákony, je dokladem moudrosti a laskavosti Boží.*“ ^[5]

Berkeleyho metafyzika a teorie poznání tak zároveň slouží jako důkaz Boží existence a obhajoba náboženství, což ostatně, jak již víme, bylo dle Berkeleyových vlastních slov hlavním cílem jeho myšlení: „*První místo v našem studiu mají totiž koneckonců zaujímat úvahy o Bohu a naší povinnosti, čehož podpora byla hlavním cílem mého úsilí.*“ ^[6]
Uznávání existence hmoty bylo hlavní podporou ateistů, modlářů a skeptiků.

Působení

Na Berkeleyho navazuje skotský filosof [David Hume](#), a to zejména v problému tzv. abstraktních idejí. ^[7] [Immanuel Kant](#) v konfrontaci s Berkeleyovými a Humeovými myšlenkami došel ke svému pojetí [transcendentální filosofie](#); od Berkeleyho systému, jež nazýval „dogmatickým idealismem“, se nicméně výslovně distancoval. ^[8] V 19. století vyzvedl Berkeleyho tezi o světě jakožto souboru idejí ve vědomí [Arthur Schopenhauer](#): „*První, kdo ji vyslovil, byl však Berkeley. Tím si získal nesmrtelnou zásluhu o filosofii, třebaže zbytek z jeho učení nemůže obstát.*“ ^[9] V analytické filosofii se objevuje zájem o Berkeleyho pojetí jazyka.

Podle George Berkeleyho byla nazvána [University of California](#) i město [Berkeley](#), jež okolo ní vyrostlo, stejně jako několik škol v jeho rodném Irsku.

Descartes René

Descartes René, francouzský filozof a vědec (matematik, fyzik, fyziolog); tvůrce novověké koncepce subjektu, zakladatel novověkého racionalismu a vědeckého objektivismu. Účastnil se třicetileté války (snad i bitvy na Bílé hoře), 20 let žil v liberálnějším Nizozemí, zemřel ve Švédsku. Rozhodujícím způsobem přispěl k novověkému pojetí přírody jako nekonečného, matematicky propočitatelného a předvídatelného univerza. Usiloval o vytvoření autonomní filozofie, opírající se o suverenitu lidského rozumu a vybudované z pravd, jež by měly nespornost pravd matematických. Za základní princip filozofování stanovil bezprostřední evidentnost (jasnost a zřetelnost) poznatku (*Rozprava o metodě*). Pevné východisko filozofování našel

pomocí metodické skepse v sebejistotě myslícího (pochybujícího) Já (latinsky ego; viz též cogito). Ego interpretováno jako „myslící věc“ (duchovní substance) protikladná přírodě jako „rozprostraněné věci“ (hmotné substancí). Nad oběma substancemi stojí třetí, tzv. neomezená substance – Bůh. Přírodu (hmotu) chápal jako geometrické tvary a souřadnice; její poznání se proto uskutečňuje v rozumu abstrakcí. Jeden ze zakladatelů analytické geometrie; zavedl pojem funkce a proměnné veličiny a soustavu pravoúhlých (kartézských) souřadnic. Na Descarta navázalo bezprostředně karteziánství, poté zejm. B. Spinoza. Svou fyzikou Descartes ovlivnil zvláště francouzský materialismus 18. stol., racionalistickým budováním filozofie vytvořil její vzor pro osvícenství 18. – 19. stol. Ve 20. stol. považován za otce moderního subjektivismu. Další díla: *Úvahy o první filozofii*, *Pojednání o vášních* a jiné.

René Descartes ([lat. Renatus Cartesius](#)) ([31. března 1596](#), [La Haye en Touraine](#) – [11. února 1650](#), [Stockholm](#)) byl francouzský [filosof](#), [matematik](#) a [fyzik](#).

Základním Descartovým východiskem je metodická skepse, soustavná pochybnost zejména o datech smyslového poznání. Tímto odvážným myšlenkovým krokem dokázal podstatně změnit evropské myšlení a stát se zakladatelem:

- moderní kritické [epistemologie](#),
- novověké racionalistické [filosofie](#), založené na sebejistotě myslícího subjektu,
- mechanistického výkladu přírody,
- analytické metody moderní vědy, která umožnila vědu jako kolektivní dílo.

Descartes ovšem odmítá běžnou skepsi, „pochybování pro pochybování“, a pochybnost užívá jen proto, aby se dobral pravdy. Naproti tomu v životě je třeba jednat, i když naše poznání není jisté.^[1]

Jako první výslovně formuloval zásady vědecké metody, významně se podílel na rozvoji matematiky a fyziky, na vytvoření číselné reprezentace geometrických objektů známé jako [kartézská soustava souřadnic](#), na vzniku [analytické geometrie](#) a na matematizaci [optiky](#).

Život

Descartes se narodil ve vzdělané [šlechtické](#) rodině, jeho otec byl rádcem [parlamentu](#) v [Rennes](#), matka brzy zemřela a nadaného, ale neduživého chlapce vychovávala jeho babička. V letech [1604](#) až [1612](#) studoval na [jezuitské koleji](#) v La Fleche, kde se mu dostalo důkladného vzdělání ve [scholastické filosofii](#), [matematice](#) i ve vědách. V *Rozpravě o metodě* sice o užitečnosti tohoto vzdělání pochyboval, v dopise však později svému příteli tuto kolej vřele doporučuje.^[2] Roku [1616](#) dosáhl licence v právu na univerzitě v [Poitiers](#) a odešel do [Paříže](#), kde psal různá pojednání (o šermu, o hudbě). Protože chtěl poznat svět, odjel do [Holandska](#), kde se seznámil s fyzikem [Beeckmanem](#), s nímž si pak dlouho dopisoval. Roku [1617](#) vstoupil do vojska [Mořice Oranžského](#), od roku [1619](#) bavorského kurfiřta [Maxmiliána I. Bavorského](#), ale [bitvy na Bílé hoře](#) se zřejmě nezúčastnil. [16. listopadu 1619](#) měl blízko německého [Ulmu](#) noční vidění [Krista](#), o němž si poznamenal, že v něm „našel základy úžasné vědy“^[3] a učinil slib, že vykoná pouť do italského [Loreta](#).

Dobře zpeněžil a uložil zděděný majetek, takže byl nezávislý a mohl se věnovat svým zálibám a cestování po celé západní [Evropě](#). V [Paříži](#) se seznámil s Otcem [Mersennem](#), významným matematikem a všestranným učencem, který vedl obsáhlou korespondenci se současnými vědci ([Pascal](#), [Pierre de Fermat](#), [Torricelli](#) a další); z této skupiny později vznikla Královská akademie. Také Descartes vedl svoji korespondenci hlavně s Mersennem a jak víme z Beeckmanových zápisů, psal o algebře a kuželosečkách; kolem roku [1628](#) vznikla i jeho *Pravidla (Regulae ad directionem ingenii)*.

Roku 1627 mu papežský legát kardinál Bérulle uložil, aby se věnoval filosofii. Descartes tedy hledal samotu, kde by ho nikdo nerušil, nejprve v Bretagni a od roku [1629](#) v Holandsku, kde se věnoval matematice a zkoumání živých organismů a asistoval také u řady pitev. Tak vznikl spis *O světě a Pojednání o člověku* i řada dalších, které se zachovaly jen v Leibnizových výpiscích. Po odsouzení Galileiově (1633) se vrací k filosofii, píše a vydává svá nejznámější díla: *Rozprava o metodě*, *Geometrie* a *Optika* ([1637](#)), *Meditace o první filosofii* ([1641](#)) a *Principy filosofie* ([1644](#)).

Roku [1635](#) měl s hospodyní Helenou dcerku Francine, která však už 1640 zemřela a způsobila mu „největší zármutek života“. [1638](#) také čte [Komenského Pansofii](#) a posuzuje ji zprvu příznivě, ale nakonec odmítá. [1641](#) vydává *Odpovědi* na [Hobbesovy](#) námitky proti *Meditacím*, [1642](#) se v [Leidenu](#) setkává s [Komenským](#) a [1643](#) s Alžbětou, nejstarší dcerou [Fridricha Falckého](#), s níž si pak dlouho dopisuje.^[4]

Roku 1646 napsal Mersennovi: „Od nynějška už nemohu číst žádné knihy, leda dopisy přátel. Nemíchám se také do vědy, leda pro vlastní poučení.“ [1647](#) se přesto v Paříži setkal s Pascalem a navrhl mu pokusy s atmosférickým tlakem. [1649](#) odjel na pozvání královny [Kristiny](#), která se už dlouho zajímala o jeho filosofii, do Stockholmu. Schůzky s ní se ale konaly brzo ráno a z tuhé zimy Descartes dostal zápal plic a 11. února 1650 zemřel. Podle některých byl snad i otráven. [1667](#) byly jeho ostatky převezeny do Paříže a od roku [1819](#) jsou pohřbeny v kostele Saint-Germain-des-Pres.

Descartovo myšlení

Descartovo myšlení – filosofické i vědecké – je hluboce poznamenáno neklidem a nejistotami jeho doby. Reformace a náboženské války ve Francii, v Anglii a v celé Evropě podryly středověkou důvěru nejen v Boží zjevení, v bibli, ale i v možnosti lidského poznání a rozumu. [Koperník](#) a [Galilei](#) ukázali, že běžné smyslové jistoty – například pevná, nehybná Země pod nohama - neplatí. Descarta silně ovlivnila [skepse Montaigneova](#), rozpad scholastické filosofie a stoické myšlenky. Celé jeho životní úsilí je zoufalým hledáním pevných jistot, nejprve matematických, později i filosofických: Descartovo řešení spočívá v radikální skepsi, zpochybnění všeho, o čem lze pochybovat – a právě tam najde pevnou půdu v sebejistotě myslící duše či subjektu.

„Má-li být všechno poznání odvozeno z nejjednodušších principů, musím si napřed zjednat jistotu o nepochybnosti svého východiska. Co je však jisté? Abych mohl bezpečně postupovat kupředu, nebudu zprvu pokládat za jisté nic. Budu pochybovat o všem, abych zjistil, co obstojí před touto radikální pochybností. Pochybovat musím nejen o všem, co jsem se naučil ve školách, z knih anebo stykem s lidmi, nýbrž i o tom, zda tento svět, který mne obklopuje, skutečně existuje, anebo je pouhým výmyslem, a zda jej vnímám takový, jaký je - vždyť vím, že člověk je často obětí mnohých smyslových klamů. A pochybovat musím rovněž o tom, co se zdá být vůbec nejjistější, o principech matematiky, protože je možné, že náš lidský rozum nedostačuje k poznání pravdy a trvale nás uvádí v omyl.“^[5]

„Když jsme tedy takto zpochybnili všechno, o čem můžeme nějak pochybovat, a dokonce předstírali, že to není pravda, můžeme předpokládat, že není Bůh, ani nebe, ani tělesa; že sami nemáme ruce ani nohy ani celé tělo. Nemůžeme však předpokládat, že nejsme my sami, kteří to myslíme. Nelze tvrdit, že by to, co myslí, v té chvíli, kdy to myslí, neexistovalo. Takže tato myšlenka: *Myslím, tedy jsem* (latinsky „*Ego cogito, ergo sum*“), je ze všech první a nejjistější, jaká každému řádně filosofujícímu přijde.“^[6]

Tato myšlenka však není původní. [Sv. Augustin z Hippo](#) ji vyjádřil ve svém díle ve znění: „*Pochybuj, tedy jsem*“. Descartova pochybnost ovšem není samoúčelná a slouží jen k nalezení jisté pravdy.^[7] „Myslím, tedy jsem“ je první neotřesitelná jistota v radikálním pochybování. Vše by mohl být klam, může se zpochybnit všechno, jen ne to, že právě teď, v tento okamžik, pochybuje. „*V této jistotě mám zároveň kritérium a vzor pravdy. Vše, co poznávám stejně bezprostředně, stejně jasně a zřetelně jako tuto větu, musí být tedy stejně jisté. Podaří-li se objevit ještě něco, co by bylo právě tak jisté, učiníme další krok k budování opravdové filosofie.*“^[8]

Jako další jistotu objevuje, že má v sobě ideu [Boha](#) jako nekonečné, všemocné a vševědoucí bytosti. Tato idea nemůže pocházet z vnímání vnějšího světa ani si ji nemohl vytvořit sám, neboť konečný a nedokonalý tvor si nemůže sám ze sebe vytvořit ideu nekonečné a dokonalé bytosti. Tento druhý krok můžeme označit jako teologický důkaz existence [Boha](#).

V dalším kroku získává jistotu o realitě smyslového světa: „*K vlastností dokonalé bytosti musí nutně náležet i pravdivost. Kdyby Bůh nebyl pravdivý, nebyl by dokonalý. Je tedy nemyslitelné, aby mne chtěl pravdymilovný Bůh klamat a předstíral před mým zrakem tento svět pouze jako klamný přelud.*“

Metoda

Jedním z nejdůležitějších Descartových výkonů je pokus o formulaci spolehlivé a zcela obecné analytické metody poznání. Na rozdíl od starší tradice, kde každý autor začínal

znovu (i když se přitom odvolával na své předchůdce), analytická metoda rozložení problému na co nejjednodušší kroky, které lze spolehlivě vyřešit, dovoluje, aby jedni mohli bez obav stavět na výsledcích druhých. Je to právě tato [vědecká metoda](#), která učinila z vědy kolektivní dílo tisíců a tak umožnila její nevídaný rozvoj.

Svoji metodu, kterou odvodil ze zkušenosti s geometrickými důkazy, formuloval Descartes dvakrát: poprvé v (nedokončených) *Pravidlech pro řízení intelektu (Regulae)*, podruhé stručněji v *Rozpravě*.^[9]

1. Přijímat jen to, co se mi samo představuje tak jasně a zřetelně, že o tom nemohu pochybovat.
2. Každý problém rozdělit na co nejjednodušší části, které lze bezpečně poznat.
3. Postupovat od jednoduchého ke složitému v pořadí.
4. Sestavit úplné seznamy a obecné přehledy, aby bylo jisté, že jsme na nic nezapomněli.

Descartes je přesvědčen, že i ty nejobtížnější vědecké problémy lze takto rozložit na „dlouhé řetězce“ jednoduchých kroků, a pokud se zachová jejich pořadí, musí se najít řešení.

“Každá pravda, kterou jsem objevil, byla pravidlem, jež mi pomáhalo nalézat další.”^[10]

Descartův [ontologický](#) model

Descartes rozlišuje Boha jakožto nekonečnou a nestvořenou [substanci](#), a vedle něho jen **dvě substance stvořené**:

1. *res extensa*, svět těles, tělesnou substanci s hlavním atributem rozprostraněnosti;
2. *res cogitans*, nerozprostraněnou duchovní substanci s atributem myšlení, neprostorový a netělesný duch, myšlení.

Descartes je tedy v tomto učení zastáncem [dualismu](#) hmoty a ducha, objektu a subjektu. Rozlehlost i myšlení, tělo i duch jsou nicméně v člověku „nejtěsněji svázané a jaksí promíšené“.^[11] Jenže na otázku, jak mohou tyto dvě zásadně odlišné substance být v jedné bytosti a dokonce na sebe působit, nedovede odpovědět. Na tyto otázky pak navázali Descartovi následovníci ([Leibniz](#), [Spinoza](#), [okasionalisté](#) a další).

Svět těles

Poznávání světa těles smysly považuje za příliš nejasné a hlavně klamné, podobně jako ostatní filosofové tohoto racionalistického věku. Descartes to dokládá příkladem kousku vosku, který pouhým zahřátím změní všechny své vlastnosti.^[12] Plnohodnotné [poznání](#) je jen to, které se může vyjádřit v průzračných, rozumových, matematických pojmech. Pro svět těles je to rozlehlost, vyplnění prostou. Tělesa jsou prostorem a prostor sestává z těles, prázdný prostor neexistuje.

Věda

Descartes je patrně právě tím filosofem, který se nejvíc přičinil o vydělení vědy z celku filosofie.

Matematika

Descartes spolu s Fermatem patří za zakladatele [analytické geometrie](#), tj. aplikace algebraických metod v geometrii, číselného zkoumání geometrických objektů; s tím souvisí i zavedení „kartézského“ systému souřadnic. Na rozdíl od starší spíše názorné geometrie, která pracuje s obrazy bodů, přímek, trojúhelníků a podobně, analytická geometrie řeší úlohy početně: například úlohu najít průsečík dvou přímek se neřeší graficky, nýbrž početně jako společné řešení dvou lineárních rovnic. Tak lze zkoumat i složitější křivky, řešení jsou libovolně přesná a lze je hledat i v prostorech o více dimenzích.

Ve své *Geometrii* předvádí také obecné řešení tzv. Pappovy úlohy, kterou starověký matematik dokázal vyřešit jen pro dvě přímky. Obecné řešení úlohy platilo za významný signál, že novověká věda už předčila řeckou.

Fyzika

Nejsoustavnější výklad Descartovy fyziky je ve spisu *O světě*, který sice napsal už 1633, nicméně nepublikoval, aby se nedostal do konfliktu s církví. Spis je totiž pokusem o výklad hypotetického vzniku světa, kde chce Descartes ukázat, že každý „možný“ svět musí nutně vypadat tak, jak vypadá ten skutečný. Descartova fyzika je „geometrická“, protože ztotožňuje hmotu s rozlehlostí a ruší starší představy tíže a účelu, cíle. Zákony pohybu zahrnují princip setrvačnosti, zachování souhrnné hybnosti při nárazu a přednost kruhového pohybu.

Ve své *Optice* formuluje Descartes zákony odrazu a lomu světla (dnes [Snellův zákon](#)) a uvádí [index lomu](#) skla a vody. Na tomto základě podává také úplnou teorii [duhy](#), navrhuje složitější soustavy čoček a svůj [mikroskop](#). *Les Météores* je pokusem o většinou mechanické vysvětlení různých jevů v ovzduší, mraků, deště, duhy a podobně.

Psychologie

Descartovy *Vášeň duše* jsou pokusem o soustavný výklad „pohybů“ lidské duše. Na rozdíl od starší, aristotelské psychologie, která pokládala duši za princip života a přisuzovala ji tedy i rostlinám a živočichům, připisuje Descartes duši hlavně intelektuální schopnosti a pokládá ji za výsadu člověka. Duše se neřídí fyzikálními zákony (například působí pohyby), a je tedy odlišnou substancí; s tělem je ovšem těsně spojena a působí na ně prostřednictvím [mozkové šišinky](#).

Život a chování živočichů vysvětluje Descartes mechanicky, stejně jako fungování lidského těla: krevní oběh i dýchání je ochlazování a ohřívání krve a dalších tělesných tekutin. ^[13]

Blaise Pascal

Blaise Pascal ([19. června 1623 Clermont](#) – [19. srpna 1662 Paříž](#)) byl [francouzský matematik](#), [fyzik](#), spisovatel, [teolog](#) a [náboženský filosof](#).

Život

Pascal pocházel ze zámožné a vzdělané rodiny. Matka brzy zemřela a otec, který se 1631 přestěhoval s dětmi do Paříže, mu poskytl vynikající humanitní vzdělání; ač sám byl dobrým matematikem, před chlapcem vědu zatajil. Musel však kapitulovat, když zjistil, že asi desetiletý Blaise už si sám odvodil několik vět Eukleidovy geometrie. Roku [1638](#) se Pascalův otec – správce královských daní - dostal do konfliktu s [kardinálem Richelieu](#) kvůli novým daním a odstěhoval se do [Rouenu](#); pro něho zkonstruoval Blaise svůj počítací stroj. V 17 letech napsal Blaise *Pojednání o kuželosečkách*, které ocenila Pařížská královská akademie a [Descartes](#) je pokládal za práci jeho otce. 1647 vydal Pascal pojednání o tlaku vzduchu a o vakuu, založené na přesných srovnávacích měřeních s [Torricelliho](#) trubicí na hoře Puy-de-Dome.

Po otcově smrti ([1651](#)) vedl Pascal v Paříži nákladný život s velkým dvorem a rozešel se se svou sestrou Jacqueline, která vstoupila do přísného kláštera [Port-Royal](#). Pascal měl od mládí chatrné zdraví, trpěl různými bolestmi a roku 1647 na čas ochrnl. Roku [1654](#) se při jedné vyjíždce málem zabil, když se na mostě v [Neuilly](#) splašili koně a jeho kočár zůstal viset na zábradlí; Pascal se zachránil, ale upadl na dva týdny do bezvědomí. Když koncem listopadu 1654 přišel k sobě, měl mystické vidění, z něhož si zapsal: „Oheň. Bůh Abrahamův, Izákův a Jakobův, ne Bůh filosofů a učenců...“ a věnoval se pak už jen filosofii a náboženství.

Klášter v Port-Royal, kde byla i jeho sestra a kam se Pascal po svém zážitku uchýlil, byl střediskem [jansenismu](#), morálně přísného katolictví, a právě hledal obhájce ve sporu s pařížskou Sorbonnou a s jezuity. Pascal se tohoto úkolu ujal a začal psát velmi ostré kritiky na uvolněnou morální teorii, „kazuistiku“, která hledala různé omluvy pro mravně pochybná jednání a kterou šířili zejména jezuité. Tyto listy, adresované jejich provinciálovi, vycházely anonymně a vyvolaly veliký skandál. Král [Ludvík XIV.](#) je nechal [1660](#) veřejně spálit a odsoudil je i papež, přesto se hojně četly. I když jansenismus byl odsouzen a klášter Port-Royal zrušen, záměr Pascalových Listů se nakonec po velkém boji prosadil. Na jejich kritiku církve navázal pak s velkým obdivem [Voltaire](#), který je pokládal za to nejlepší, co kdy ve Francii vyšlo, i [Jean-Jacques Rousseau](#). Na otázku, kterou knihu by byl nejvíc chtěl napsat sám, uvedl Voltaire právě „Listy provinciálovi“.

Pascalovo bouřlivé obrácení ještě podpořilo uzdravení jeho desetileté neteře M. Perrier, jež trpěla nebezpečným očním nádorem, který po doteku relikvie v Port-Royal zmizel. Pascal pak užíval jako svůj emblém oko, obklopené trnovou korunou a nápisem: „Vím, komu jsem uvěřil.“ V posledních letech žil opět v ústraní na venkově jako asketický poustevník, pomáhal chudým a odmítal lékařskou pomoc. Věnoval se velkému projektu obrany křesťanství, který však nedokončil. Jeho poznámky vyšly posmrtně jako *Myšlenky (Pensées)* a jsou jeho nejslavnějším dílem.

Matematika

Pascalův počítací stroj (Musée des arts et métiers, Paris)

Pascal byl jedním z předchůdců moderní [počítačové techniky](#) – v roce [1642](#) sestrojil jako pomůcku pro svého otce první mechanický [kalkulátor](#), schopný sčítat a odčítat,

známý pod jménem *Pascalina*. Během života jich pak nechal vyrobit ještě více než 50 kusů, různě zdokonalených. Proto po něm byl nazván programovací jazyk [Pascal](#).

Pascal se věnoval především [geometrii](#), kde objevil tzv. Pascalovu větu o vztazích mezi body na kuželosečkách. Je to zobecnění tzv. Pappovy úlohy, jíž se zabýval také Descartes a jejíž vyřešení pokládal za doklad, že jeho současníci překonali staré Řeky. Pascal významně přispěl k rozvoji [kombinatoriky](#): pro Evropu objevil tzv. [Pascalův trojúhelník](#), důležitý také v algebře. V určitém období svého života byl sám vášnivým hráčem a v té souvislosti položil – spolu se svým starším přítelem [Fermatem](#) - základy [teorie pravděpodobnosti](#) a vytvořil pojem „matematické naděje“.

Na Pascalovy práce o celočíselných řadách a o úplné (matematické) indukci se odvolává [Leibniz](#) v souvislosti s [infinitesimálním počtem](#), o nějž se Pascal od roku 1650 také živě zajímal. Významné jsou i jeho příspěvky k axiomatice a filosofickým základům matematiky. Pascal také jako první jasně formuloval, že ani souhlas se všemi známými jevy není důkazem hypotézy, neboť jediný empirický nesouhlas hypotézu vyvrací.

Fyzika

Blaise Pascal

Pascal byl už v mládí silně ovlivněn [Montaigneovou](#) skepsí: náboženské války ve Francii otřásly důvěrou v křesťanství a v Písmo, Montaigne podryl i důvěru v možnosti lidského rozumu. Na rozdíl od většiny svých více spekulativních předchůdců i současníků (včetně [Galileiho](#) a

Descarta), kteří spoléhali na racionální povahu světa, stvořeného podle matematických pravidel, která tudíž stačí objevit, třeba i intuitivně, Pascal se snažil opírat o pečlivě rozmyšlené [experimenty](#) a přesně dokumentovaná [měření](#). Patří tak mezi zakladatele moderní empirické vědy, která žádné jiné zdroje nepokládá za spolehlivé.

První Pascalovy pokusy navázaly na [Torricelliho](#) pokusy se rtuťovou trubicí: ve [Ferrandu](#) a na blízkém Puy-de-Dome provedl za veřejné asistence řadu přesných srovnávacích měření rtuťového sloupce v různých nadmořských výškách a dokázal jednak možnost [vakua](#), kterou starší fyzika popírala, jednak ukázal, že rtuťový sloupec podléhá pouze gravitaci a tlaku atmosféry. Další pokusy se týkaly spojených nádob a šíření tlaku v kapalinách, kde formuloval tzv. [Pascalův princip](#): tlak v kapalině se šíří všemi směry stejně. Na tom je založena celá hydraulická technika. Na jeho počest se proto základní jednotka tlaku v systému SI nazývá [Pascal](#).

Teologie a filosofie

“Člověk je jen stéblo, ubohá třtina, a kapka vody ho může zničit. Ale je to myslící stéblo: i kdyby ho Vesmír rozdrtil, člověk zůstane vznešenější než to, co ho zabilo, protože ví, že umírá a jakou má nad ním Vesmír převahu. Vesmír o tom neví nic.“^[1]

Tento paradox člověka, který „není ani anděl ani zvíře, a bohužel kdykoli chce dělat anděla, stává se zvířetem“^[2], je jádrem Pascalových *Myšlenek*. Pascal žil v době hlubokých otřesů a náboženských válek, které podryly obecnou středověkou důvěru v křesťanské zjevení, ale také v možnosti lidského rozumu.

“Je to strašný pocit, když se člověku ztrácí všechno, co měl.“^[3]

„Dvojí omyl: vyloučit rozum a nepřipouštět než rozum.“

„Každá věc je pravdivá nebo falešná podle toho, s které strany se na ni podíváme.“^[4]

„Říkat pravdu je prospěšné pro toho, komu se říká, ale nevýhodné pro ty, kdo ji říkají, protože si vyslouží nenávisť. Proto je člověk jen předstírání, lež a pokrytectví, vůči sobě i druhým.“^[5]

Pascal je tak myslitelem hluboké skepse, který – podobně jako Descartes, i když jinou cestou – zoufale hledá pevný bod nějaké jistoty poznání i života.

„Nemohu odpustit Descartovi. V celé své filosofii se snažil obejít bez Boha, ale přece jen potřeboval, aby Bůh svět na začátku postrčil a dal do pohybu; potom už ovšem není k ničemu.“^[6]

Do této souvislosti patří i slavná „Pascalova sázka“: protože člověk nic neví jistě, měl by se chovat aspoň jako hráč a řídit se možnou výhrou. Ztratit nemůže nic, ale pokud má křesťanství pravdu, může nekonečně vyhrát.^[7]

„Měl bych větší strach, že se zmýlím a zjistím, že křesťanství má pravdu, než že se nezmýlím, když v ně věřím.“^[8]

V tomto životním dilematu bez naděje se Pascalovi ukazují pozoruhodně hluboké věci o člověku:

„Ze všeho nejhůře snáší člověk úplný klid bez vášně, bez obstarávání, bez rozptýlení a bez uplatnění. Tam totiž teprve cítí svoji nicotu, opuštěnost, nedostatečnost, závislost, bezmoc a prázdnotu.“^[9]

„Naše přirozená povaha potřebuje pohyb: úplný klid - to je smrt.“^[10]

„Je málo věcí, které by nás mohly těšit, protože jen málo co nás skutečně trápí.“^[11]

„Je jen dvojí druh lidí: spravedliví, kteří si myslí, že jsou hříšníci, a hříšníci, kteří si myslí, že jsou spravedliví.“^[12]

„Spravedlnost bez síly je bezmocná, síla bez spravedlnosti tyranská.“

„Když jedním, musím dbát - kromě jednání samého - jak na svůj stav, přítomný, minulý a budoucí, tak i na stav těch druhých, jichž se to týká, a vidět souvislosti všech těchto věcí.“^[13]

„Můžeme zabíjet, aby nebyli zlí lidé? Místo jednoho tím jen naděláme dva“^[14]

Člověk tak stojí vždycky na pomezí, mezi nekonečnou propastí Vesmíru a nekonečně malým, mezi touhou po pravdě a neschopností se jí domoci:

„Naši neschopnost dokazovat nepřekoná žádný dogmatismus. Ale máme ideu pravdy, kterou nepřekoná žádná skepse.“^[15]

„... a dokonce na konci každé pravdy je třeba dodat, že víme i o té opačné.“^[16]

„Děláme si modlu z pravdy samé, ale pravda bez lásky není Bůh, je to jen jeho obraz a modla, kterou nemáme milovat ani ctít.“^[17]

Ale dokonce ani pravdivé poznání nestačí člověku ke štěstí, které vzniká jen z víry a lásky:

„Jak je daleko od poznání Boha k tomu, začít jej milovat.“

„Kdo se přesvědčil, že vlastnosti čísel jsou věčné a závisí na první pravdě, které se říká Bůh, nepokročil mnoho ke své spáse.“^[18]

„Křesťanský Bůh není původce geometrických pravd a řádu živlů (to je věc pohanů a epikurejců). Bůh Abrahámův, Izákův, Jákobův, Bůh křesťanů je Bůh lásky a útěchy.“^[19]

„Srdce má své důvody, o nichž rozum nemá tušení.“^[20]

„Víra se liší od důkazu: ten je pouze lidský, kdežto víra je dar Boží. ... Je v srdci a neříká 'vím', nýbrž 'věřím'.“^[21]

Tyto myšlenky byly osvícenské době zcela cizí, tím víc se však uplatnily v [pietismu](#) a v [romantismu](#). Z jejich vážnosti vycházel [Sören Kierkegaard](#) a celá existenciální filosofie a jejich bezohledná upřímnost silně ovlivnila [F. Nietzscheho](#), stejně jako řadu myslitelů [postmoderny](#).

Protože jsou *Myšlenky* kromě toho psány krásným jazykem, patří Pascal mezi klasiky filosofie, literatury i náboženského myšlení.

Locke John

Locke John, anglický filozof, lékař, politik a teoretik státu a práva. Locke se po studii medicíny věnoval filozofii, politice a diplomacii. Jeho politická dráha vyvrcholila za vlády Viléma III. Oranžského. Ve filozofii se zabýval problémy lidského poznání; zastával stanovisko empirismu a senzualismu. V hlavním díle *Esej o lidském rozumu* odmítl učení o vrozených idejích a vycházel z předpokladu, že „nic není v intelektu, co nebylo ve smyslech“. Lidská mysl je nepopsaným papírem (*tabula rasa*), na který se zapisuje zkušenost prostřednictvím smyslů. Zkušenost je buď zevní (počítky dané smysly), nebo vnitřní (reflexe, sebezpozorování). Náš rozum uspořádává, kombinuje počítky (jednoduché ideje – teplo, chlad, světlo, chtění) do idejí složených. Lockova kritika vrozených idejí směřovala zejm. proti etickému apriorismu, to jest proti etice nezávislé na zkušenosti. Obhajoval náboženskou snášenlivost. V pojetí státu vycházel z myšlenky společenské smlouvy a přirozeného práva. Každý člověk má podle Locka právo na život, svobodu a majetke. Pokusil se zdůvodnit konstituční formu vlády. Panovník je povinen respektovat přirozené právo (zejm. právo lidí na svobodu a ochranu) a dodržovat zákony, ne je však vyhlašovat. To má být úkolem zákonodárního sboru. Jestliže panovník nerespektuje přirozené právo, může mu lid „smlouvu“ vypovědět, tedy panovníka svrhnout. Další díla: *Dvě pojednání o vládě*, *O výchově*, *Dopis o toleranci* a jiná.

John Locke ([29. srpen 1632](#) – [28. říjen 1704](#)) byl [anglický filozof](#).

Studoval přírodní vědy, medicínu a státovědu v [Oxfordu](#). V letech [1667–1675](#) pracoval jako domácí učitel, rádce a lékař [lorda Shaftesburyho](#). Čtyři roky strávil ve [Francii](#) ([1675–1679](#)) a pět let v [Holandsku](#) ([1683–1688](#)). Po nástupu [Viléma Oranžského](#) na anglický trůn, v letech [1689–1700](#) byl ve státních službách – jako komisař pro obchod a kolonie.

Locke je představitelem novověkého britského [empirismu](#) a jedním ze zakladatelů [liberalismu](#). Kriticky se staví proti [Descartovi](#) – odmítá jeho učení o vrozených idejích a tvrdí, že rozum je původně [tabula rasa](#), nepopsaná deska, do které se teprve dodatečně obtiskují zkušenostní dojmy.

Poznání je tak podle Locka celé empirické – „nic není v rozumu, co předtím nebylo ve smyslech“. Teprve nahlížením smyslových dojmů vytváří rozum ideje – dvojím způsobem:

1. vlastním smyslovým vnímáním vyvolaným působením vnějších objektů (*sensation*)
2. vnímáním vnitřním (*reflexion*).

V první fázi jsou vytvořeny jednoduché ideje s kvalitami primárními (odpovídajícími objektivnímu stavu předmětu: tvar, pohyb) a s kvalitami sekundárními (vznikajícími až působením našich smyslů: barva, chuť).

V druhé fázi pak rozum z jednoduchých idejí vytváří ideje složené (substance, mody a relace).

Lockova politická filosofie je založena na teorii společenské smlouvy – stát vzniká z vůle původně svobodných a vzájemně si rovných individuí jako garant jejich přirozených práv. Pokud panovník smlouvu poruší, může být lidem svrhnut. Cílem lidského jednání má přitom být dosažení obecného blaha prostřednictvím individuálního uspokojení.

Byl zastáncem individuální výchovy a výuky soukromým vychovatelem. Zaměřuje se na výchovu mladíků z vyšší společenské vrstvy a vytváří systém tzv. výchovy gentlemana. Za základní složky výchovy považuje výchovu tělesnou, mravní a rozumovou.

- tělesná výchova - důraz klade na otužování, hygienu, správnou životosprávu, nosit by se mělo volné oblečení - odsuzuje šněrovačky, děti by měly mít dostatek pohybu na čerstvém vzduchu
- mravní výchova - důležitá je kázeň, disciplína a sebeovládání, důležitý je příklad dospělých, odsuzuje tělesné tresty - ty pouze v některých případech vzdorovitosti, na mravy špatně působí lenost
- rozumová výchova - vyšší vzdělání nepovažuje za důležité, člověk by se měl umět postarat hlavně o své záležitosti

Každý by se podle měl naučit nějakému řemeslu. Fyzickou práci bere Locke spíše jako doplněk k duševní činnosti. Chlapci z chudších rodin by měli navštěvovat školy pracovní, kde by se učili náboženství, mravům a manuální práci. Výchovou dívek se Locke nezabýval.

Dílo

- *Rozprava o lidském rozumu* - základní filozofické dílo, kde zdůvodňuje politické požadavky buržoazie a vyzdvihuje zde význam přírodních věd. Snaha o smíření věd s náboženstvím.
- *Dvě pojednání o vládě* - Zde potírá feudální teorii o vrozených vlastnostech šlechticů. Tvrdí, že všichni jsou si rovni a veškerá moc pochází z lidu.
- *Listy o snášenlivosti*
- *Myšlenky o výchově* - vyjadřuje zde své pedagogické názory

Voltaire

Voltaire [voltér], vlastním jménem **François-Marie Arouet** ([21. listopadu 1694](#) – [30. května 1778](#)), francouzský básník, spisovatel, filozof a humanista.

Narodil se jako syn [pařížského](#) notáře Françoise Aroueta a Marie-Marguerite D'Aumart. Vystudoval *Louis le Grand*, nejprestižnější

[jezuitskou](#) kolej v Paříži. V raném mládí se zapletl do intrik kolem královského dvora a za jízlivé pamflety proti [regentovi Filipovi III. Orleánskému](#) byl uvězněn v [Bastile](#), kde také vymyslel svůj pseudonym. Již jeho první dílo, drama *Oidipus* se setkalo s ohromným úspěchem.

V roce [1726](#) urazil mocného mladíka Guy de Rohan-Chabot, známého jako Chevalier Rohan, a byl obžalován. Na vybranou měl pouze útěk, nebo vězení. Zvolil odchod ze země. V letech [1726](#) – [1729](#) pobýval v [Anglii](#), kde se seznámil s učením [Johna Locka](#) a s mechanikou [Isaaca Newtona](#). Poté odešel do [Paříže](#), kde se stal historiografem krále [Ludvíka XV.](#) a členem francouzské Královské akademie věd. Brzy nicméně přišel jeho pád a zapuzení ode dvora.

V letech [1750](#) – [1753](#) působil na dvoře pruského krále [Fridricha II. Velikého](#). Zde začal psát také svou sbírku zábavných úvah vysmívajících se biblickým a jiným mýtům, *Filozofický slovník*. Kvůli neshodám s Fridrichem II. opustil Prusko a usadil se na svém panství na hranicích [Francie](#) a [Švýcarska](#). Zde měl stále připraveny koně k případnému útěku. Byl nenáviděn katolickou [inkvizicí](#). Jeho knihy byly na indexu, protože „uvádějí v posměch svátosti“.

Jeho návrat do Paříže na sklonku života byl triumfální („Právě tolik by se jich přišlo podívat, kdyby mě všeli.“). Ač byl po celý život vášnivý antiklerikál, v roce 1778 se na naléhání přátel smířil s římskokatolickou církví a přijal poslední pomazání, aby mohly být jeho ostatky pohřbeny. Anekdota říká, že při této příležitosti pronesl poslední ze svých velkých žertů. Poté, co mu byl mladým knězem podán krucifix k políbení, pravil: „Každý má zemřít ve víře svých předků. Kdybych se byl narodil na březích Gangu, přál bych si zemřít s kravským ocasem v ruce.“ Za zmínku stojí i fakt, že Voltaire byl bezmezným obdivovatelem ruské carevny [Kateřiny Veliké](#), s níž si dlouhá léta dopisoval. Mnozí jeho přátelé mu tento nekritický obdiv k absolutistické a despotické panovnici nikdy neodpustili.

Za [Velké francouzské revoluce](#) byly jeho ostatky přeneseny do pařížského [Pantheonu](#), kde jsou dodnes.

Literatura

Napsal přes padesát literárních děl: povídek, románů, divadelních her, lyrických i epických básní, filozofických úvah, esejů a historických studií.

Pojem voltairiánství označuje jemnou ironii, kterou jeho tvorba dýchá. Sám literárně (především ve vrcholném díle *Panna Orleánská*) navazuje na tradici [Lúkiána ze Samostaty](#) a [Lodovica Ariosta](#); ovlivňuje velké množství autorů. Mezi jinými [G. G. Byrona](#) (Don Juan), [Anatola France](#) (Ostrov Tučňáků), z moderních [Sinclaira Lewise](#) (Elmer Gantry) nebo [Josefa Svatopluka Machara](#) (Boží bojovníci).

Filozofie

Filozoficky byl Voltaire eklektik, náboženským přesvědčením [deista](#). Právě jeho deismus byl příčinou ostrých kritik ze strany jeho současníka, [Paula Heinricha Dietricha von Holbacha](#). Jeho pohledy na svět silně ovlivnil [John Locke](#).

- Reprezentoval [humanismus](#) a [racionalismus 18. století](#). („Svoboda začíná právem říct, že dvě a dvě jsou čtyři.“)

- Zastával princip tolerance. („Nesouhlasím s tebou, ale budu se bít za tvé právo říct svůj názor“.)
- K poznání docházíme zkušeností.
- Člověk jako rozumná bytost je schopen díky vědě, technice, kultuře a správnému společenskému řádu vést svůj osud k lepší budoucnosti.
- Spravedlnost je hodnota univerzální, nadřazená jednotlivým kulturám.
- Nesouhlasím s tím, co říkáte, ale až do smrti budu hájit Vaše právo to říkat.
- Ctnost, neboli sklon k činění dobrého, pochází z individuálních potřeb člověka a jeho zájmů uvnitř společnosti. Náboženskou představu „Absolutního Dobra“ však označuje za ekvivalent „absolutního ragú“.
- Byl odpůrce [absolutismu](#).

Dílo (výběr)

- *Panna Orleánská* – „Mravný epos abbé Trithéma o světici, jejímž největším zázrakem bylo, že po celý rok zůstala ve Francii pannou“. Voltaireovo umělecky vrcholné dílo.
- *Candide neboli Optimismus* – filozofická povídka koncipovaná jako útok na filozofii [Leibnitze](#). Nejpopulárnější kniha.
- *Filozofický slovník* - zábavnou formou podané definice biblických i filozofických termínů
- *Zaira* - tragédie o náboženském fanatismu
- *Mohamed* - drama
- *Rozprava o snášenlivosti*
- *Oidipus* – drama
- *Henriada* – epos

Isaac Newton

Portrét Isaaca Newtona od Godfreye Knellera (1689)

Sir Isaac Newton ([25. prosince 1642](#) – [20. března 1727](#) podle tehdy užívaného [juliánského kalendáře](#); [4. ledna 1643](#) – [31. března 1727](#) podle [gregoriánského kalendáře](#)) byl [anglický fyzik](#), [matematik](#), [astronom](#), [filosof](#), [teolog](#) a [alchymista](#). Je považován za jednoho z nejvýznamějších vědců všech dob či dokonce za jakéhosi zakladatele moderní fyziky a vědy obecně.

Newton ve svém základním díle *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica* (*Matematické principy přírodovědy*) popsal [zákon všeobecné gravitace](#) a svými [pohybovými zákony](#) položil základy klasické [mechaniky](#). V rámci svého výzkumu také vytvořil (spolu s [Gottfriedem Leibnizem](#); o prvenství vedli nesmiřitelný spor) základy [diferenciálního](#) a [integrálního](#) počtu.

Životopis

Isaac Newton se narodil poblíž Granthamu v [Lincolnshire](#) ve východní Anglii. Otec, který se jmenoval také Isaac Newton, byl zámožným vlastníkem půdy, ale neměl žádné vzdělání. Zemřel tři měsíce před narozením syna. Když byly Newtonovi tři roky, provdala se jeho matka, Hannah Ayscough, ještě jednou. Od té doby se až do otčímovy smrti o Newtona starali matčini rodiče. Poté mohl desetiletý Isaac znovu bydlet se svou matkou a se třemi nevlastními sourozenci. V deseti letech začal chodit do školy. Okolo roku 1660 ukončil své základní vzdělání a za podpory svého strýce se přihlásil na [Trinity College](#) v Cambridge.

Studia na univerzitě

5. června [1661](#) začíná osmnáctiletý Isaac Newton studovat na Trinity College. Začíná se zajímat o vědu, čte díla [G. Galilea](#) a [R. Descarta](#). Od srpna [1665](#) do dubna [1667](#) byla univerzita uzavřena kvůli [morové](#) epidemii. Roku 1665 získal bakalářský titul a roku 1667 stále místo na Trinity College. Roku [1668](#) se stal magistrem umění a roku [1669](#) profesorem matematiky.

Dílo

- *Matematické principy přírodní filozofie* (1687, 1713, 1726)
- *Optika* (1704, 1717, 1721, 1730)

Hume David

Hume David, skotský osvícenský filozof, historik, ekonom; pokračovatel anglického empirismu a senzualismu. Zdroj poznání spatřoval ve zkušenosti, chápané jako naše duševní zážitky; rozlišuje původní jednoduché dojmy (imprese) a z nich vzniklé komplexní představy (ideje). Předmětem filozofie tedy není vnější svět, nýbrž vztahy mezi dojmy a idejemi. Činnost rozumu spočívá ve sdružování představ podle podobnosti (odlišnosti), podle prostorové a časové souměznosti a podle příčinnosti (*Zkoumání lidského rozumu*). Toto sdružování však nemá reálný podklad; přesvědčení, že i v budoucnu za určitými jevy budou následovat určité účinky, je založeno pouze na zvyku a víře, že tomu tak bude vždy. Zpochybnil tak nárok věd

(kromě geometrie či matematiky, které se zabývají vztahy mezi idejemi) na poznání skutečnosti. Navrhl nahradit ve vědách přísnou kauzalitu pravděpodobností a sám se její teorií zabýval. Kritik teologie a náboženství. I. Kant se vyjádřil, že ho Hume "probudil z dogmatického spánku", jeho skepticismus podnítl Kantův kritický výzkum rozumu. Kritik teologie a stoupenec tzv. přirozeného náboženství oproštěného zejména od víry v zázraky. V etice zdůrazňoval roli citů (libosti, nelibosti, sympatie) a praktičnost jednání; blízký utilitarismu. Autor *History of England* (Dějiny Anglie), do nichž promítl své protimonarchistické stanovisko. Jako národohospodář je v jistém smyslu předchůdcem A. Smitha, jehož byl přítelem; originálně spojil postřehy mnoha předchůdců v ucelenou společenskou a národohospodářskou teorii. Nejdůležitější ekonomická pojednání se týkají měny, zahraničního obchodu a úroku; jsou shrnuty s jinými ve spise *Political Discourses*. Kritizoval merkantilistickou politiku, formuloval základní myšlenku kvantitativní teorie peněz, poukazyval na neblahé důsledky obchodní nevraživosti mezi národy.

David Hume [dejvid hjúm] ([26. dubna 1711](#), [Edinburgh](#) – [25. srpna 1776](#), [Edinburgh](#)) je považován za jednoho z největších anglicky píšících [filosofů 18. století](#), domyšlením některých důsledků teorie poznání známé jako empirismus poukázal na jeho nedostatky, což prý vytrhlo [Immanuela Kanta](#) z jeho dogmatického spánku. Hume je známý svou kritikou kategorie kauzality jako něčeho, co by bylo ve věcech (na základě v podstatě fenomenologické analýzy ukázal, že pojem kauzality, stejně jako např. pojem substance, vzniká v člověku opakováním sledu či souvšytku určitých stabilně se vyskytujících vjemů). Další oblastí kritiky je u Huma pojetí poznání jako [indukce](#) (viz opět impuls pro Kantův „kopernikánský“ obrat). V kontextu ateismu má Hume, deklarující se jako tvrdošíjný [ateista](#), zejména význam svým principem přístupu k tzv. zázrakům (tj. svědectvím o porušení přírodních zákonů), tzv. [Humeovou břitvou](#), tzn. právě tím, že se „zázrak“ definuje jako porušení přírodního zákona, jehož fungování je ale v souladu se vši lidskou zkušeností, je zázrak něčím nemožným (tj. právě tím jak je definován). Hume odmítá i deismus, podle něj nelze na nějakého [Boha](#)-Tvůrce usuzovat ze světa, tj. z

Život a základní data

Ve dvaceti šesti letech napsal během víceletého pobytu ve [Francii](#) své základní dílo *Pojednání o lidské přirozenosti* (vyšlo tiskem v [Londýně](#) roku [1740](#)).

Dvakrát se Hume ucházel o akademickou katedru, leč marně. Přijal tedy místo knihovníka v Edinburgu. Tato činnost byla pro něj podnětem k sepsání díla *Dějiny Anglie*, které jej proslavilo a přineslo mu i hmotný blahobyt. Jeho další život byl bohatý na úspěchy a vnější pocty.

Závěr života prožil v kruhu svých oddaných přátel. Zemřel roku [1776](#).

Dílo

- *Dějiny Anglie* (The History Of England), 1754–61 (6 dílů)
- *Dopis od džentlmena k jeho příteli u Edinburgh* (A Letter from a Gentleman to his Friend at Edinburgh), 1745
- *Four Dissertations* (obsahuje "Přirozené dějiny náboženství" a "O normě vkusu"), 1757
- *Morální a politické eseje* (Essays, Moral And Political), 1741–42
- *Pojednání o lidské přirozenosti* (A Treatise Of Human Nature), 1739–40

- *Political Discourses*, 1752
  - esej [O penězích](#) (On money) – zde dal Hume pevný základ [kvantitativní teorii peněz](#)
- *Rozmluvy o přirozeném náboženství* (Dialogues Concerning Natural Religion), 1779
- *Zkoumání o lidském rozumu* (An Enquiry Concerning Human Understanding), 1748
- *Zkoumání o principech morálky* (An Enquiry Concerning The Principles Of Morals), 1751

Předchůdce klasických ekonomů

Humovy práce kromě ryze filosofických zahrnovali také celou řadu téma týkajících se dnešní ekonomie. Byl to právě on, který ve svém souboru esejí nazvaném [Political discourses](#) rozpracoval jak počátky [kvantitativní teorie peněz](#), tak obhájil jejich neutralitu a objasnil vztah množství peněz k úrokové míře.

Kvantitativní teorie peněz

Přestože náznaky kvantitativní teorie peněz můžeme nalézt už u [Cantillona](#) a [Johna Locka](#). Můžeme Huma považovat za prvního filosofa, který ve své esejí [O penězích](#) důkladněji rozpracoval takzvanou původní [kvantitativní teorii peněz](#). Která přetrvala téměř nezměněně až do první poloviny devatenáctého století. **Podle Huma se zvýšení množství peněz v oběhu promítne vždy do růstu cen, bez ohledu na to odkud jsou do ekonomie peníze přiváděny.** Pouze se tak občas děje s určitou časovou prodlevou.

□ Neutralita peněz

Peníze jsou podle Huma téměř vždy neutrální. Nezáleží tedy vůbec na tom, kudy je do oběhu přivedeme. Změny cen, zisků a mezd jsou tedy pokaždé pouze nominální. Vydatnou peněžní emisí se nám nikdy nemůže podařit zvýšit výkon reálné ekonomiky. Maximálně se nám může podařit změnit reálné poměry mezi příjmy a majetkem jednotlivých skupin obyvatel.

[Obchodní bilance

Pomocí kvantitativní teorie se podařilo Humovi zvrátit mylné tvrzení merkantilistů o aktivní obchodní bilanci. Hume jim vzkázal, že nemá smysl snažit se neustále dosahovat aktivní obchodní bilance a tím hromadit stále větší a větší množství drahých kovů. Díky přílivu drahých kovů do země se totiž zvyšuje cenová hladina celé země a v globále se tím snižuje její mezinárodní konkurenceschopnost. Výsledkem toho je nižší export země a naopak vyšší import. Obchodní bilance se tím opět vyrovnávají a nebo se dokonce dostávají do deficitu. Dostáváme se tedy zpět do počátku našeho marného snažení. Bojovat proti přirozené tržní rovnováze je podle Huma naprostým nesmyslem. Vyvrátil tak, že mezinárodní obchod není žádná hra s nulovým součtem, jak se domnívali, ale naopak velice pozitivní jev, který zvyšuje bohatství všech států:

Proto si troufám přiznat, že nejen jako člověk, ale i jako Brit, prosím za vzkvétající obchod Německa, Španělska, Itálie, dokonce samotné Francie. Jsem si jist, že Velká Británie i všechny tyto národy by více vzkvétaly, kdyby jejich panovníci a ministři vůči sobě uplatnili takové velkorysé a benevolentní smýšlení. (David Hume, Politické rozpravy, esej O žárlivosti obchodu)

[Úroková míra

Teorii úrokové míry podávanou merkantilisty Hume také vyvrátil. Množství peněz v oběhu podle něj nemá na úrokovou míru naprosto žádný vliv. Úrok není podle něj peněžním jevem, ale reálným jevem. Zvýšenou nabídkou peněz se nám ho proto nikdy nepodaří snížit. Příliv peněz do oběhu pouze zvyšuje ceny všeho zboží, a tedy i množství peněz, které si chtějí lidé vypůjčit. Převís nabídky peněz nad poptávkou se proto během krátké doby rozplyne a úroková míra se vždy vrátí na hodnotu předchozí. Jen ty ceny budou opět o něco vyšší.

Myšlenky

Hume navazuje na Locka, ale co přináší navíc, je nové, přesné rozlišení jednoduchých představ. To, co je přítomno a fakticky vnímáno prostřednictvím vnější nebo vnitřní percepce, nazývá *impression* (dojem). Obrazy (kopie) dojmů, které plodí vzpomínka a fantazie, nazývá *ideas* (ideje). Složené ideje jsou vytvořeny v rozumu, kombinací jednoduchých elementů (impresí a idejí).

Principy asociace idejí

1. Princip podobnosti a odlišnosti. Podle tohoto principu vzniká matematická věda.
2. Princip prostorové a časové souměznosti.
3. Princip kauzálního spojení jako příčina a účinek.

Nárok na pravdivost mají pouze takové poznatky, které lze přímo vyvodit z impresí (dojmů). Tímto skepticismem Hume zasadil metafyzikům těžkou ránu, ne-li zničující, protože podle něj dogmatictí filosofové překračují hranice a předstírají vědění tam, kde prostě vědět nemůžeme.

Naše omyly podle Huma

Paměť a představivost, na nichž spočívá celý, vyšší duchovní život, jsou podle Huma uzpůsobeny tak, že se při sdružování představ mohou velmi snadno mýlit. Určitým idejím podsouváme nesprávné impresie nebo naopak. Existují omyly, kterým svorně podléháme všichni, jakési idoly nebo klamy lidského rodu.

Omyl v pojmu substance

Vezmu-li z tělesa všechny kvality, které jsou nám dány impresemi, co zbude?

Představa? Ale představa substance přece musí pocházet z nějaké impresie. Představa nemá vůbec svůj původ ve vnějším vnímání (to poskytuje pouze kvality a jejich spojení), nýbrž ve vnitřním nazírání, v činnosti rozumu, pozorujícího sebe sama. Stejně tak, uvažuje Hume i o duchu.

Nutně se klade otázka, co pro takový názor ještě zbývá ze světa? Představa. Zbývá pouze uplývání představ, které se objevují a mizí zcela nahodile.

Kritika pojmu kauzality:

Co znamená kauzalita pro běžné myšlení?

Druhá změna se jeví jako způsobená prvou, jako její nutný následek.

Jak ale dospíváme k názoru, že toto spojení je nutné? Představa kauzality by mohla být pravdivá za předpokladu, kdyby se dala vykázat nějaká impresie, která by nám toto spojení ukázala jako příčinné a nevyhnutelné.

Je nějaká taková impresie?

Nikoli, odpovídá Hume, ne ve vnějším vnímání jako v případě substance. Vše co vnímám je pouze současnost a následnost. Nevidím víc, než po události A následuje událost B. Pozoruji-li nějaký proces poprvé, pak vůbec nevím, zda mám před sebou kauzální spojitost anebo nahodilé setkání dvou změn. A nevím zda tomu bude tak v budoucnosti, ale chci tomu věřit. A proto si vnucuji představu že je mezi nimi vnitřní, nutná příčinná souvislost. Ale to dělá pouhý zvyk ve mně, psychologická potřeba a právě toto naléhání vnímám jako vnitřní impresi.

Naše vědění o přírodních dějích, o souvislosti mezi vnímanými fakty, není tedy přísně vzato žádné vědění, ale představy. Proto Hume vypracoval vlastní zevrubnou teorii pravděpodobností.

Morální psychologie

Hume tvrdil, že „rozum je otrokem vášní“. Podle Hume, rozum i mínění rozumu (víry) jsou motivačně neutrální. Motivační síla vznikne z vášní – touhy, lásky, city, a jiné pocity myslu. V Humeově obrazu, rozum hraje uplně reprezentační a informační funkce, a informace nemůže motivovat aniž by spojil s vášněmi. Rovněž, vášně jsou nenázorné (cit světa nijak nepředstaví), a následně nemohou být ani pravdivé ani nepravdivé, ani v souladu s rozumem ani proti rozumu. Proto Humeova morální psychologie dělí mentální stavy ve dvě skupiny – 1) mínění rozumu (víry), které jsou pravdy schopné ale motivačně neutrální a 2) vášně, které jsou motivačně nabitě, ale nejsou pravdy schopné.

Charles Louis Montesquieu

Charles Louis de Secondat, baron de Montesquieu

Charles Louis de Secondat, baron de La Brède (od [5. ledna 1728](#)) et de Montesquieu (1689 – 1755) [šarl lui de sekonda monteskje], byl [francouzský](#) filosof a spisovatel, především kritik francouzského [absolutismu](#) a společnosti své doby.

Život

Narodil se [18. ledna 1689](#) v [La Bréde](#) poblíž [Bordeaux](#) v urozené měšťanské rodině. Rodiče mu za [křestního](#) kmotra zvolili [žebráka](#), aby si celý [život](#) připomínal [chudobu](#) svých bratří.

Studoval [právo](#), stal se poradcem [parlamentu](#) v Bordeaux. [1715](#) se [oženil](#) s Jeanne de Lartigue, bohatou [protestantkou](#). V roce [1716](#) zdědil po svém strýci velké jmění včetně titulu [barona](#) z Montesquieu a od té doby se věnoval již převážně jen světovým problémům a pobavení.

Velmi se zajímal o vědy a prováděl různé experimenty na poli [anatomie](#), [botaniky](#), [fyziky](#), ... Napsal několik vědeckých spisů. Později se zaměřil na [člověka](#) a humanitní studia. Věnoval se [literatuře](#) a [filozofii](#).

Ve svých *Perských listech*, jež publikoval anonymně [1721](#) v [Holandsku](#), [satiricky](#) popisuje francouzskou společnost pohledem návštěvníků z Persie, které provází filosof a vysvětluje jim poměry zde panující. Dílo je výsměchem zkonstantělosti, církvi, ...

Po svém zvolení do [Francouzské akademie](#) [1726](#) podnikl Montesquieu několik cest po [Evropě](#), především po [Anglii](#), kde ho zaujala [náboženská](#) tolerance a [politická svoboda](#).

Po návratu z cest začal pracovat na svých největších dílech a roku [1748](#) vydal *Duch zákonů*.

Zemřel [10. února 1755](#) v [Paříži](#) na [žloutenku](#).

Filosofie

Sociální geografie – neboli [sociologická](#) metoda [geografie](#). Snaží se sdělit, že to, jak společnost (v určité zemi) funguje a jak je uspořádána (je-li agresivní, mírumilovná, usedlá, kočovná, zemědělsky zaměřená, ...) souvisí s geografickou polohou její země. Prostředí, kde žijeme, nás ovlivňuje a tak neexistuje univerzální vhodný politický (vládní) systém, pro všechny země.

Dělba moci – zde se inspiroval [Johnem Lockem](#) v názoru, že ve státě by neměl být absolutní panovník s veškerou mocí, ale jeho moc má být rozdělena na dvě navzájem oddělené: **výkonodárná moc** a **zákonodárná moc**. K těmto dvěma mocem přidává Montesquieu třetí: **moc soudní**.

Dílo

[Seznam děl](#)

v databázi [Národní knihovny ČR](#), jejichž autorem nebo tématem je *Charles Louis Montesquieu*

- *[Duch zákonů](#)*, zabývá se státoprávními otázkami (jako [John Locke](#)), historií a formou práva, státu a společenských institucí přidává tam nové myšlenky jako např. rozdělení státní moci na výkonnou, zákonodárnou (s touto myšlenkou přišel již Locke), ale on k těmto kategoriím přidal nezávislou soudní moc, neboť bez ní dochází k potlačení svobody.

Jean le Rond d'Alembert

Jean Baptiste Le Rond d'Alembert ([16. listopadu 1717](#) – [29. října 1783](#)) byl [francouzský matematik](#) a [fyzik](#), osvícenský [filosof](#), člen francouzské, berlínské a petrohradské akademie věd. Spolu s [Diderotem](#) připravoval Encyklopedii aneb Racionální slovník věd, umění a řemesel. Vypracoval nástin dějin vzniku a vývoje poznání a pokusil se o klasifikaci věd. Zabýval se [mechanikou](#), [teorií gravitace](#) a [pohybem](#) nebeských [těles](#), [diferenciálním počtem](#) a [rovnicemi](#) a jejich aplikacemi.

Denis Diderot

Denis Diderot ([5. října 1713](#) Langres, Champagne – [31. července 1784](#) [Paříž](#)) byl [francouzský osvícenecký](#) spisovatel a filozof. Zabýval se mnoha vědními obory – [filosofií](#), [estetikou](#), [teologií](#), [matematikou](#), [fyzikou](#).

Byl vedoucím skupiny francouzských pokrokových vědců a filozofů, sdružených k sepsání [Encyklopedie aneb Racionálního slovníku věd, umění a řemesel](#). Posláním *Encyklopedie* bylo shrnout veškeré dosavadní lidské vědění. Vyšla v 28 svazcích v letech 1751 až 1772.

Dílo

Filosofická díla

- *Filosofické myšlenky, List o slepcích k poučení vidoucích*

Estetická díla

- *Pojednání o kráse*

Próza

- *Jakub fatalista a jeho pán* - jeho nejznámější román, zabývající se filozofickými otázkami svobodné vůle a zdramatizovaný [Milanem Kunderou](#).
- *Rameanův synovec*
- *Salóny*
- *D'Alembertův sen*
- *Jeptiška*
- *Sebrané spisy*
- *Dva rozhovory*
- *Upovídáné šperky*

Paul Heinrich Dietrich von Holbach

Paul Heinrich Dietrich von Holbach (1723-1789), francouzský přírodovědec doby [osvícenství](#), zakladatel filozofie mechanistického materialismu a radikální [ateista](#).

Život

Narodil se v německém Edelsheimu, jeho matka byla dcerou biskupského výběrčího daní. Otec Johann Jakob Thiry byl vinař. Studia mladého Paula financoval jeho strýc, burzovní spekulant Franz Adam Holbach. Mladý Paul se stal dědicem velkého majetku, který jej doživotně zajistil. Jeho pařížský salón byl jedním z nejvyhlášenějších ve městě a stal se pravidelným místem schůzek francouzských encyklopedistů. Pravidelnými účastníky schůzek, které se konaly dvakrát do týdne zhruba v letech 1750-1780 byli mj. [Denis Diderot](#), [Helvétius](#), salón byl znám a ctěn [Edwardem Gibbonem](#) i [Adamem Smithem](#). Holbachova knihovna údajně čítala přes 3000 svazků,

Pro Encyklopedii napsal nebo přeložil velké množství článků z oborů politiky, chemie, náboženství nebo mineralogie. Překládal převážně z němčiny. Proslavil se ale především jako filozof.

V roce 1761 spisem *Odhalené křesťanství* poprvé zaútočil na v té době dominantní náboženství. Holbach napadl zažitě klišé o [křesťanství](#) jakožto nositeli morálních hodnot. Ve svém dalším významném díle *Zdravý rozum* prohlašuje [teologii](#) za „ustavičnou urážku zdravého rozumu“. Svou filozofii rozvedl v díle *Systém přírody*, do které je vložen i víceméně nezávislý traktát *Ateistická morálka*, ve kterém vysvětluje, že víra v Boha je největší překážkou toho, aby lidské národy žily mravným a kvalitním životem.

Podle Holbacha je vesmír pouze hmotou v pohybu a člověk je jen strojem, čímž předjímá současný stav poznání na poli [genetiky](#) a dalších vědních oborů. Ovlivnil jej [John Toland](#). Ostře kritizoval [Voltaire](#). [Gnoseologicky](#) byl [senzualista](#).

Jeho politický názor byl poplatný době; kolísal mezi důvěrou v konstituční monarchii a osvícenský absolutismus.

Systém přírody se setkal s obrovským ohlasem a zuřivým nesouhlasem teologů. Některé body kritizoval i [Voltaire](#) ve svém *Filozofickém slovníku*. Pařížský parlament jej nechal symbolicky spálit.

Míní se, že geniální ateista Wolmar z [Russeauovy](#) Julie je zobrazením Holbacha. Zatímco se krátce po jeho smrti myslelo - kvůli některým ne zcela přesným příměrům a tvrzením, která byla pozdější vědou vyvrácena - že mechanistický materialismus řekl své poslední slovo několika bravurními výpady proti náboženským pověrám, současná věda se k Holbachovi s údivem vrací a kladně hodnotí jeho velkou intuici.

Adam Smith

Adam Smith	
Narození	
Datum:	pokřtěn 5. června 1723
Místo:	Kirkcaldy , Skotsko
Úmrtí	
Datum:	17. července 1790
Místo:	Edinburgh , Skotsko
Citát	
 Adam Smith.zip	

Adam Smith (pokřtěn [5. června 1723](#) [Kirkcaldy](#) ve [Skotsku](#) – [17. července 1790](#) v [Edinburghu](#)) byl [skotský](#) ekonom a [filosof](#), zakladatel moderní [ekonomie](#).

Těžištěm jeho díla je kniha zkráceně zvaná *Bohatství národů* (*Wealth of Nations*, plným titulem *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, [1776](#); česky *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů* SNTL [1958](#) ve dvou svazcích a Liberální institut [2001](#)). V ní přišel s teorií spontánního řádu se svobodou, konkurencí a dělbou práce jako nezbytnými předpoklady bohatství všech členů společnosti, s podobenstvím o neviditelné ruce [trhu](#) aj. Ještě dříve vydal rovněž významné, ale dnes méně populární dílo *Teorie mravních citů* (*The Theory of Moral Sentiments*, [1759](#); v češtině vydal Liberální institut [2005](#)), v němž odmítl vizi o možnosti centrálního řízení společnosti.

Na jeho dílo navazovali a dále je rozvíjeli všichni další ekonomové [19. století](#) jako např. [John Stuart Mill](#), [David Ricardo](#) a [Alfred Marshall](#), ovlivnil i [Karla Marxe](#); vraceli se k němu i mnozí významní ekonomové moderní doby jako např. [John Maynard Keynes](#), [Friedrich August Hayek](#), [Ludwig von Mises](#) či [Ronald Coase](#).

Jeho přezdívka (spíš nadávka) byla „blekota Smith“. Mimo jiné měl vadu řeči a nervový tik. Sám o sobě prohlásil: „Krásný jsem pouze ve svém díle.“

Životopis

- [1737–1740](#) studium na [Glasgowské univerzitě](#) ([matematika](#), [geometrie](#), [fyzika](#))
- [1740–1747](#) studium na [Oxfordské univerzitě](#), člen Balliol College
- [1751](#) profesor logiky na Glasgowské univerzitě
- [1751–1764](#) profesor morální filosofie
- [1759](#) vydání *Teorie mravních citů*
- [1764](#) přijetí místa tutora a průvodce syna [Charlese Townshenda](#)
- [1764–1766](#) pobyt v [Paříži](#), [Toulouse](#) a [Ženevě](#)
- [1767](#) poradce Charlese Townshenda při vypracování návrhu zdanění
- [1776](#) 9. března vyšlo *Bohatství národů*
- [1777](#) odchod z [Londýna](#) do Edinburghu a Kirkcaldy
- [1778](#) byl jmenován celním zplnomocněncem pro Skotsko a pro daň ze soli

Literatura

- Ján Pavlík, *Adam Smith a teorie spontánního řádu*, in: Adam Smith, *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*, Liberální institut, Praha 2001, 986 pp., [ISBN 80-86389-15-4](#)

Výroky

"Existuje věda, jejíž předmětem jsou pouze věci nepochopitelné. Na rozdíl od všech ostatních věd se zabývá pouze tím, co nelze vnímat smysly. Hobbes ji nazývá královstvím tmy. Tam platí úplně jiné zákony než na tomto světě obývaném smrtelníky. V této podivné říši je světlo tmou, všechno zřejmé se stává pochybným nebo klamným, nemožné se stává uvěřitelným, pravda je tu nespolehlivým průvodcem a zdravý rozum se mění v šílenství. Této vědě se říká teologie a tato teologie je nepřetržitou urážkou zdravého rozumu."

„Aby lidé poznali pravé zásady mravnosti, nepotřebují ani teologii, ani zjevení, ani boha. Potřebují pouze zdravý rozum, potřebují se pouze obrátit do sebe, uvažovat o své přirozenosti, zvážit své skutečné zájmy, přemýšlet o cíli společnosti a všech členů, kteří ji tvoří, a zjistí snadno, že ctnost je ku prospěchu a neřest ke škodě všech lidských bytostí. Vyložme lidem, že mají být spravedliví, dobří, umírnění a družní ne proto, poněvadž to jejich bohové vyžadují, ale poněvadž je třeba zalíbit se svým bližním. Vyložme jim, že je třeba vyvarovat se neřestí a zločinů ne proto, poněvadž budeme za to pykat na onom světě, ale poněvadž budeme trestáni na tomto světě.“ (Zdravý rozum)

„Přivrženci nejrozumnějších náboženství se obviňují navzájem z pověrčivosti a rouhačství. Křesťané mají hrůzu z pověr pohanských, čínských i mohamedánských. Římská katolíci nazývají protestanty kacíři; tito zase neustále horlí proti katolickým pověrám. A všichni mají pravdu. Být rouhačem znamená urážet boha, jemuž se klaníme. Být pověrčivý znamená mít nesprávné představy o tomto bohu. Vyznavači různých náboženství, obviňující jeden druhého z pověrčivosti, podobají se hrbáčům, kteří si vyčítají navzájem své znetvořeniny.“ (Zdravý rozum)

Bibliografie

- *Zdravý rozum* - čili o idejích přirozených proti nadpřirozeným, SNPL Praha, 1959
- *Le christianisme dévoilé*, ou Examen des principes et des effets de la religion chrétienne (Odhalené křesťanství: zkoumání principů a následků křesťanského náboženství), Nancy, 1761
- *La Contagion sacrée, ou Histoire naturelle de la superstition*, 1768
- *Lettres à Eugénie, ou Préservatif contre les préjugés*, 1768
- *Théologie Portative, ou Dictionnaire abrégé de la religion chrétienne*, 1768
- *Essai sur les préjugés, ou De l'influence des opinions sur les mœurs & le bonheur des hommes*, 1770
- *Système de la nature ou des loix du monde physique & du monde moral* (Systém přírody čili Zákony a Morálka ve světě), publikoval v roce 1770 pod pseudonymem Mirabaud.
- *Histoire critique de Jésus-Christ, ou Analyse raisonnée des évangiles*, 1770
- *Tableau des Saints, ou Examen de l'esprit, de la conduite, des maximes & du mérite des personnages que le christiannisme révère & propose pour modèles*, [1770](#)
- *Le Bon Sens*, [1772](#)
- *Politique Naturelle, ou Discours sur les vrais principes du Gouvernement*, [1773](#)
- *Système Social, ou Principes naturels de la morale et de la Politique, avec un examen de l'influence du gouvernement sur les mœurs* (Společenský systém), [1773](#)
- *Ethocratie, ou Le gouvernement fondé sur la morale (Ethocracy or Government Founded on Ethics)* (Amsterdam, [1776](#))
- *La Morale Universelle, ou Les devoirs de l'homme fondés sur la Nature*, [1776 en français](#), PDF file.
- *Eléments de morale universelle, ou Catéchisme de la Nature*, [1790](#)
- *Lettre à une dame d'un certain âge*

Thomas Hobbes

Thomas Hobbes (1588–1679) byl [anglický filosof](#) a [politolog](#), teoretik společnosti a práva, představitel mechanistického materialismu.

Narodil se v [Malmesbury](#). Vycházel z filosofických názorů [Francise Bacona](#). Teorii božského původu společnosti nahradil teorií „společenské smlouvy“. Stát je lidským vynálezem – Hobbes tvrdil, že člověk je nucen v zájmu přežití vytvářet stát, aby byl zachován mír ve společnosti. Nepřipouštěl však sociální svobody a [demokracii](#) jako takovou, podporoval neomezenou moc a [monarchii](#), v jejímž čele stojí jedynovládce, jemuž se všichni poddávají. Jakožto [racionalista](#) kategoricky odmítal existenci jakýchkoli nehmotných substancí. Zemřel v [Hardwicku](#).

Díla

- Behemoth: The History Of The Causes Of The Civil Wars Of England, 1668
- De Homine, 1656
- Dialogue Between A Philosopher And A Student Of The Common Laws Of England, 1668
- Elementa Philosophica De Cive, 1647

- Elements Of Law Natural And Politics, 1889
- Heresy, 1668
- Historia Ecclesiastica, 1668
- [Leviathan neboli O podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského](#) (Leviathan Or The Matter, Form, And * Power Of A Commonwealth, Ecclesiastical And Civil), 1651
- O občanu/Základy filosofie, státu a společnosti (De Cive/Philosophical Rudiments Concerning Government And Society), 1642
- O tělese (De Corpore Politico), 1655
- Of Liberty And Necessity, 1654
- The Questions Concerning Liberty, Necessity, And Chance, 1656
- Výbor z díla, 1988

Johann Gottfried Herder

Johann Gottfried von Herder [herdr] ([25. srpna 1744 Mohrungen, Východní Prusko](#) – [18. prosince 1803 Výmár](#)) byl [německý](#) spisovatel, [filozof](#), průkopník [preromantické estetiky](#) v Německu a protestantský kazatel.

Život

Pocházel z chudých poměrů. Svůj život strávil ve [Výmaru](#).

Citáty

- Jací jsme, takoví budou naše děti.
- Život nám byl dán k práci, lásce a zušlechtění.
- Nejstarší úděl života je něco anebo někoho tak vroucně milovat, aby proto musel člověk nenávidět jiné.
- Knihy je třeba číst s takovou rozvahou a opatrností, s jakou byly napsány.

Dílo

- *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* – myšlenky k filozofii dějin lidstva
- *O původu řeči* – Klade důraz na význam národního jazyka a právo každého národa na jeho rozvoj. Tyto myšlenky podpořily obrozenecké hnutí v [Čechách](#).

Leibniz Gottfried Wilhelm

Leibniz Gottfried Wilhelm, německý filozof, učenec, vynálezce a diplomat. Dovršil objektivní idealistickou a racionalistickou filozofii 17. stol.; předchůdce německé klasické filozofie. V letech 1672 – 74 byl v diplomatických službách v Paříži, od roku 1676 byl dvorním knihovníkem v Hannoveru. Po vzoru Francouzské akademie věd prosadil v roce 1700 založení obdobné vědecké společnosti v Berlíně a stal se jejím prezidentem. Je autorem mnoha objevů a technických vynálezů (sestrojil počítací stroj pro čtyři základní úkony, zkonstruoval větrná čerpadla pro odvodnění těžních jam dolů a jiná technická zařízení). Předchůdce moderní formální logiky, v matematice je zakladatel logicismu (viz též Leibnizova reforma logiky). Nezávisle na I. Newtonovi položil základy diferenciálního a integrálního počtu; Leibnizova symbolika se používá dodnes. Pokusil se vypracovat obecnou vědeckou metodu opřenou o analýzu složených pojmů a pravd na jejich elementární znaky, které lze volně kombinovat. Rozlišil pravdy rozumu (logicky nutné) a pravdy náhodné (logicky nedokazatelné), pro něž platí princip dostatečného důvodu a které lze nalézt v indukci. Svě pojetí světa vyložil zejm. v *Monadologii*. Za podstatu světa považoval nekonečné množství nedělitelných duchovních substancí – monád. Jejich pohyb vychází zevnitř, monády nepodléhají zákonům mechaniky a neovlivňují se („nemají okna“). Přes pluralitu monád existuje v přírodě souvislost, neboť každá monáda je zrcadlením univerza. Svět je uspořádán proto, že v monádách je uložena „předzjednaná harmonie“. I když je harmonie základem světa, je v něm též utrpení a zlo; to však vyplývá z konečnosti, tedy nedokonalosti světa a člověka. Jen Bůh je nekonečný a dokonalý. Součet zla ve světě je menší než součet dobra; z možných světů vybral Bůh ten nejlepší (*Essais de Théodicée* – Theodicea). – Leibnizova filozofie podnítila vznik německé dialektiky. Leibniz se kriticky stavěl k Descartovu podcenění živé přírody; tvrdil, že skutečnost se musí posuzovat analogicky z živého na neživé, ne naopak. Předjímal ideu o holistickém (celostním) vesmíru, oduševnělém a živém ve všech jeho částech.

Moses Mendelssohn

Moses Mendelssohn
Pastel v Židovském muzeu v Berlíně

Moses Mendelssohn (6. září 1729 Dessau – 4. ledna 1786 Berlín) byl židovský učenec a filosof, průkopník židovského osvícenství ([haskala](#)).

Narodil se v chudé rodině písaře, kromě mateřské řeči [jidiš](#) se naučil hebrejsky a brzy začal se studiem [Talmudu](#). V deseti letech nastoupil do třídy dessavského rabína Fränkela, vydavatele knihy *Průvodce bloudících* středověkého židovského filosofa [Maimonida](#), kterou Mendelssohn brzy přečetl. Roku 1743 se s rabínem Fränkelem přestěhoval do Berlína, kde se živil kondicemi a naučil se německy, latinsky i francouzsky. Roku 1754 nastoupil jako účetní do textilní firmy otce jednoho ze svých žáků a seznámil se s básníkem a filosofem [Lessingem](#), který mu pomohl publikovat první spis a seznámil ho s vydavatelem časopisu *Briefe Friedrichem Nikolaiem*. Mendelssohn se stal vlivným kritikem německé literatury a roku 1762 se oženil s F. Gugenheimovou, s níž měl deset dětí. Roku 1763 získal první cenu Královské pruské akademie (před [I. Kantem](#)) a roku 1767 vydal dialog *Faidon* – modernizovanou verzi [Plátónova](#) dialogu o nesmrtelnosti duše. Mendelssohn se tak přiklonil k osvícenskému a racionálnímu chápání náboženství a velmi se zasazoval o náboženskou toleranci.

Roku [1770](#) ho švýcarský protestantský farář [Johann Caspar Lavater](#) veřejně vyzval, aby buď [křesťanství](#) vyvrátil, anebo se stal křesťanem. Z následující dlouhé polemiky se Mendelssohn zhroutil a věnoval se pak jen překládání [Tóry](#). Jeho německý překlad, tištěný hebrejskými písmeny vedle originálu, který měl pomoci Židům, aby se naučili německy, vyšel v letech [1780–1783](#). I jinak se Mendelssohn věnoval zlepšení společenského postavení Židů a v knize *Jeruzalém čili o náboženské moci a židovství* ([1786](#)) hájil jednak náboženskou toleranci, jednak závaznost židovského zákona i pro křesťany.

Roku [1779](#) zvětšil Lessing přítele Mendelssohna ve slavném dramatu *Nathan moudrý*. Když roku [1781](#) už mrtvého Lessinga nařkl [Friedrich Heinrich Jacobi](#) ze „spinozismu“ a tedy [atheismu](#), napsal Mendelssohn jako své poslední dílo obranu Lessingovu. Mendelssohnův syn Josef založil velký bankovní dům Mendelssohn, dcera Dorothea se provdala za romantického filosofa [Friedricha Schlegela](#) a v rodině mladšího syna Abrahama se narodil hudební skladatel [Felix Mendelssohn-Bartholdy](#).

Odkazy

[Wikimedia Commons](#) nabízí multimediální obsah k tématu *[Moses Mendelssohn](#)*

Související články

- [Haskala](#)
- [Gotthold Ephraim Lessing](#)

N (en)

- [Heslo ve *Stanford Encyclopedia*](#)
- (de)**
- [Heslo v BBKL, bibliografie](#)
- [Mendelssohnovo dílo na Google Books, full text](#)
- [Spisy na portálu Zeno](#)
- [Mendelssohn-Gesellschaft e.V.](#)
- [Moses Mendelssohn Zentrum für europäisch-jüdische Studien \(MMZ\) an der Universität Potsdam](#)
- [Moses-Mendelssohn-Akademie Halberstadt](#)

Literatura

Seznam děl

v databázi [Národní knihovny ČR](#), jejichž autorem nebo tématem je *Moses Mendelssohn*

Česky vyšel Mendelssohnův *Faeton, aneb Sokratesovo poslední rozmlauwanj o nesmrtedlnosi duše* v překladu J. Černého v Praze roku 1833.

Immanuel Kant

Immanuel Kant ([22. dubna 1724 Královec](#) – [12. února 1804 Královec](#)) byl německý [filosof](#), jeden z nejvýznamnějších evropských myslitelů a poslední z představitelů [osvícenství](#). Jeho *Kritikou čistého rozumu* začíná nové pojetí filosofie, zejména v [epistemologii](#) (teorii poznání) a v [etice](#). Kant významně ovlivnil pozdější [romantické](#) a [idealistické](#) filosofy [19. století](#) a

novější filosofii vůbec.

Kant Immanuel, německý filozof a vědec; první z představitelů německé klasické filozofie, tvůrce tzv. kritického čili transcendentálního idealismu. Celý život strávil v Královci, kde se jako profesor metafyziky, logiky i jiných věd věnoval nejprve studiu přírody; z tohoto tzv. předkritického období pochází hypotéza o vzniku a vývoji sluneční soustavy z původní „mlhoviny“ (později známá jako Kantova-Laplaceova teorie). V druhém a hlavním tvůrčím období (tzv. kritickém) se věnoval zkoumání předpokladů možnosti tří velkých oblastí lidské aktivity – poznání, mravního jednání a estetického hodnocení. V *Kritice čistého rozumu* zkoumal „možnosti a hranice čistého rozumu v jeho teoretickém používání“ a předpoklady zkušenostního poznání. Dokazoval, že má-li si rozum (německy Vernunft) činit nárok na objektivně platné poznání a nikoli produkovat jen „ideje“, musí být užíván ve spojení se smyslovostí. Takové užití rozumu nazýval rozvažováním (německy Verstand). Vztah mezi stránkou smyslovou a stránkou rozumovou se projevuje v různých vrstvách rozdílem mezi tím, co je v poznání dáno předem (a priori) a co je vytvářeno dodatečně, na základě zkušenosti (a posteriori). Člověku jsou přitom vrozeny nazírací formy času a prostoru, dále základní myšlenkové kategorie a rovněž syntetizující schopnost mysli spojovat údaje (apercepce). Významný je též Kantův pojem „věci o sobě“, k níž vztahuje mimožkušenostní poznání čili transcendentální dialektiku, která je výrazem touhy po jednotě, syntéze. Patří sem: a) idea duše a svobody vůle (jednota a nepodmíněnost člověka); b) idea světa (jednota zkušenosti); c) idea Boha (absolutní jednota). Tyto ideje nelze získat ze zkušenosti; na základě vyšší rozumové schopnosti člověka se staly tématem transcendentální filozofie, morálky, matematiky, náboženství. V *Kritice praktického rozumu* zkoumal předpoklady etiky jakožto praktického rozumu. Zdůraznil nepodmíněnost (autonomii) mravního citu, čili schopnost člověka rozhodnout se pro jednání podle určitých zásad a norem, nezávisle na vnějších podmínkách, jak to vyjadřuje kategorický imperativ. *Kritika soudnosti* analogicky k ostatním „kritikám“ zkoumá možnosti estetického hodnocení. Rozhodující význam má pojem „nezainteresovaného zálibení“. – Kantův vliv na vývoj filozofie je zcela mimořádný. Další myslitelé se většinou inspirovali některou stránkou jeho učení, např. J. G. Fichte a G. W. F. Hegel autonomií člověka a transcendentalismem. Ve filozofii dovolávající se iracionalismu (citu, intuice, života) se původní protest proti dogmatickému rozumu obrátil i proti Kantovi. Koncem 19. a v 1. třetině 20. stol. navázalo na Kanta novokantovství (H. Cohen, W. Windelband aj.).

Život

Kant se narodil jako čtvrté dítě ve zbožné pietistické rodině drobného řemeslníka a celý život prožil v okolí Královce ve východním Prusku ([Königsberg](#), dnes [Kaliningrad](#) v Rusku), z jeho osmi sourozenců se však jen čtyři dožili dospělého věku. Byl drobné až neduživé postavy, byl však velmi společenský a sám na sebe poměrně přísný. Od roku [1740](#) studoval na zdejší univerzitě filosofii, přírodní vědy a matematiku. Roku [1746](#) mu zemřel otec a univerzita odmítla jeho disertační práci, takže se řadu let živil jako vychovatel v okolí Královce. Po návratu na univerzitu vydal práci o „Obecných dějinách přírody a teorii oblohy“ ([1755](#)) a téhož roku se habilitoval spisem „O prvních zásadách metafysického poznání“. Přednášel logiku, morální filosofii a metafysiku a jako úvod ke studiu filosofie fyziku, geografii a antropologii. V následujících letech odmítl několik pozvání na různé univerzity, až se roku [1770](#) stal profesorem logiky a metafysiky v Královci, kde byl pak dvakrát rektorem. 1787 byl přijat do berlínské Akademie věd, v posledním období života měl však značné nesnáze s pruskou cenzurou.^[1]

Pamětní deska v Královci

Kant se řídil přesným denním rozvrhem: vstával v pět hodin, dopoledne přednášel, k obědu často zval hosty a odpoledne chodil na procházku po známé „Cestě filosofů“. Pokud se ale líčí jako profesorský pedant, je to přehnané. Hrával velmi dobře karty i kulečnická a ve společnosti byl velice oblíbený, zejména jako skvělý vypravěč. Také na jeho přednášky vzpomínali jeho žáci s nadšením: Kant byl vtipný a hlavně vedl své posluchače k samostatnému myšlení. Dožil se téměř 80 let a byl pohřben ve dnes zničeném Královeckém dómu. Na ruské univerzitě v Královci je pamětní deska se slavným citátem: *Dvě věci naplňují mysl vždy novým a rostoucím obdivem a úctou, čím častěji se jimi zabývá: hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně.*^[2]

Myšlení a dílo

Kantovo myšlení začíná ve stopách [Leibnizova racionalismu](#), který dobře vystihoval zkušenost matematika, jehož předměty se nepoznávají smysly, nýbrž rozumem, a to jako „věci o sobě“. V tomto „předkritickém“ období vydal důležitou práci o vzniku planetárního systému „podle Newtonových zákonů“, kde představil teorii, jíž se dnes říká Kant-Laplaceova. Další práce o ohni a o základech metafysického poznávání (*Nova dilucidatio*) psal latinsky, práci „O jediném možném důkazu k prokazování existence Boží“, kde podal vlastní verzi tzv. [ontologického důkazu](#), opět německy. Roku 1766 vydal spis „Sny duchařovy“ (*Träume eines Geistersehers*), kritiku švédského mystika [Swedenborga](#), a v latinském spise „O formě a principech světa smyslového a poznatelného“ (1770) poprvé ostře rozlišil mezi smyslovým poznáním jevů ([fenoménů](#)) a rozumovým poznáním věcí samých ([noumena](#)), například v matematice.^[3]

Kritické období

V této době Kant četl [Davida Huma](#), který ho podle jeho vlastních slov „probudil z dogmatického spánku“. Uvědomil si totiž platnost Humova soudu, že rozumové poznání bez smyslového názoru není obecně možné. Na druhé straně Humeův [empirismus](#) vede k závěru, že jisté poznání není vůbec možné, a tedy ke [skepticismu](#). Jenže některé apriorní soudy – například že $2 + 2 = 4$ – jsou nejen možné, ale dokonce jisté. Něco podobného

platí podle Kanta i o soudech teoretické fyziky, a vzniká tedy otázka, jaké jsou podmínky možnosti takového poznání.

Po dlouhé odmlce vydává roku [1781](#) Kant v [Rize](#) své stěžejní dílo, [Kritiku čistého rozumu](#), kde úkol filosofie vymezuje třemi otázkami:

1. **Co mohu vědět?** na niž odpovídá jeho teorie poznání ([epistemologie](#));
2. **Co mám činit?** na niž odpovídá jeho [etika](#) a
3. **V co mohu doufat?** na niž by měla odpovědět [filosofie náboženství](#).^[4]

Epistemologie

Kantův „kritický obrat“ je objevem nové oblasti filosofického poznání, epistemologie či gnoseologie. [Transcendentální filosofie](#) se nemá zabývat obsahem našeho poznání, povahou poznávaných věcí, nýbrž „podmínkami možnosti“ poznání vůbec. Zatímco praktický čili naivní postoj běžného života pokládá věci za bezprostředně dané, transcendentální filosofie zkoumá, jak je možné, že se nám věci ukazují, a jak se to děje. Kant zde navazuje na [Descarta](#) a na tento jeho objev naopak naváže později [fenomenologie](#).

Kritika čistého rozumu je na jedné straně odpověď tradiční metafysice a [racionalismu](#) ([Christian Wolff](#), A. G. Baumgarten), že poznání bez vnímání čili smyslového názoru není možné. Na druhé straně proti Humeovu [empirismu](#) namítá, že smyslové vnímání není nijak rozčleněno, dokud k němu rozvažovací schopnost (*Verstand*) nedodá [pojmy](#) a nespojí je s ním pomocí soudů a závěrů. Teprve pak lze hovořit o poznání.

*Myšlenky bez obsahu jsou prázdné,
smyslový názor bez pojmů je
slepý.*^[5]

Ovšem ani smyslové vjemy nejsou nepodmíněné, nýbrž předpokládají podle Kanta „vnější smysl“ [prostoru](#) a „vnitřní smysl“ [času](#): vnější (smyslová) zkušenost je vůbec možná jen v prostoru a každá zkušenost se nutně děje v čase. Dokonce i logická věta o vyloučeném třetím tvrdí, že nějaké tvrzení A a jeho opak non-A nemohou platit *současně*; závisí tedy také na čase. Naše smysly jsou receptivní a vnímají působení věcí, jejich jevy čili fenomény, nikoli věci samé, tak jak jsou o sobě. Věc o sobě (*Ding an sich*) patrně existuje, neboť „afikuje“ čili dráždí naše smysly, je nám však přístupná pouze v tomto působení a nijak jinak.

Tabulka Kantových kategorií

Tabulka Kantových kategorií	
kvantita (kolik?):	jednotka
	množství
	všechno
kvalita (jaký?):	skutečnost (jest)
	negace (není)
	omezení (je s omezením)
relace (vztah):	podstata a případek
	kauzalita (příčina a následek)
	vzájemné působení
modalita:	možnost - nemožnost
	existence - neexistence
	nutné - nahodilé

Samy smyslové vjemy však nejsou ještě ani jevy. K tomu je nejprve třeba spojit vjemy různých smyslů (např. obou očí, případně i sluchu nebo hmatu – Kant zde v souladu se scholastikou hovoří o „společném smyslu“, *sensus communis*) a zasadit je do rámce apriorních, tj. před-zkušenostních forem názoru, totiž prostoru a času. Je to tedy teprve myslící já, [Descartovo cogito](#) čili vědomí sebe, jež z nich činí počítky (*Empfindung*) a jevy

(*Erscheinung*) v prostoru a čase. To je zhruba obsah Kantovy transcendentální estetiky čili nauky o smyslovém vnímání.

Pojmy ovšem nemohou pocházet z těchto počitků, nýbrž jsou výkonem rozvažovací schopnosti (*Verstand*), který je svojí představivostí vytváří podle jistých pravidel. Výrazem těchto pravidel jsou [kategorie](#), základní třídící funkce rozvažovací schopnosti, a teprve na základě kategorií může naše soudnost ([Urteilkraft](#)) přisuzovat či podřizovat počitky schématům. [Schéma](#) je obecný postup, jímž představivost spojuje pojmy s počitky. O jezevčíkovi, kterého jsem poznal na ulici, vím, že je to pes, savec, zvíře, živočich. Taková i vícestupňová schémata jsou tedy strukturující obecné pojmy, jež se sice vnímání týkají, pocházejí však z rozvažovací schopnosti. Každé poznání je tedy z povahy věci závislé na výkonech mysli a v tomto smyslu subjektivní.^[6]

Metafysika

Na tomto základě si klade Kant otázku, zda je možná vědecká [metafysika](#), a odpovídá, že ano. Čistým uvažováním můžeme totiž dospět k soudům, jež naše poznání rozmnožují; Kant je nazývá syntetické soudy a priori. Příkladem může být kategorie příčinnosti ([kauzality](#)). Tak jako nemůžeme pozorovat prostor a čas, není nám ani představa příčinnosti dána ve smyslovém vnímání. Pozorujeme dvě události, jak pravidelně následují po sobě, a protože jsme přesvědčeni o příčinných souvislostech světa, chápeme je nutně jako příčinu a následek. Příčinnost, příčina a účinek tedy naši smyslovou zkušenost přesahují a patří do oblasti metafysické.

Omezenost lidského rozumu se projevuje také v [antinomiích](#), ve dvojicích protikladných tvrzení, která se přesto dají

rozumově dokázat. To Kant chápe jako doklad, že zde lidský rozum překračuje svou kompetenci, i když uznává, že se tomu nemůže vyhnout.^[7]

Antinomie čistého rozumu	
	Svět je v prostoru a čase konečný X nekonečný
	Vše je složeno z jednoduchých částic X nic ve světě není jednoduché
	Všechno podléhá přírodním zákonům X člověk je svobodný
	Svět má X nemá nutnou příčinu mimo sebe

Rozum je ta část naší mysli, jež z pojmů a soudů vyvozuje závěry. Rozum přirozeně tíhne k dalším a dalším poznáním a touží po poznání toho, co je nepodmíněné a absolutní. Tím se ovšem vydává na cestu spekulace a nutně vytváří tři regulativní ideje:

1. nesmrtelné duše;
2. svobody a
3. nekonečna či Boha.

O těch ovšem nelze dokázat ani že jsou, ani že nejsou, jako regulativní ideje jsou však přesto nezbytné.^[8]

Myšlenky Kritiky čistého rozumu byly ve své době tak nové, že vyvolaly řadu nedorozumění i falešných podezření. Kant proto vydal v roce 1783 svá *Prolegomena ke každé příští metafysice* jako stručný úvod do transcendentální filosofie a *Kritiku* pro druhé vydání (1787) podstatně přepracoval a rozšířil. Svoji etiku, kterou v závěru *Kritiky čistého rozumu* pouze naznačil, rozvedl ve třech dalších spisech.

Etika

Kantův význam pro filosofickou etiku je dnes ještě větší než pro teorii poznání. Pokusil se totiž vybudovat racionální etický systém, založený pouze na předpokladech lidské svobody a rovnosti a nezávislý na jakékoli nahodilé zkušenosti. Morálka podle Kanta je buď heteronomní, tj. předepsaná zvenčí někým jiným, anebo autonomní, kterou si svobodný subjekt dává sám. K tomu ovšem potřebuje obecný rozumový princip čili „maximu“, který je zároveň „nutným postulátem praktického rozumu“. Tím je pro Kanta **kategorický imperativ**.

Roku [1785](#) vydal stručné *Základy metafysiky mravů*, kde nejprve odmítá názor, že by posláním člověka bylo dosahovat blaženosti ([hedonismus](#)): kdyby příroda určila člověka k blaženosti, nebyla by jej vybavila rozumem. Jednání člověka se nejčastěji řídí jeho náklonnostmi, čímž se ostatně neliší od jiných živočichů a nezaslouží si za to žádnou chválu. Naopak dobré je jen rozhodování a jednání z povinnosti, což je „nutnost jednání z úcty k zákonu“. Mravní jednání je tedy jednání z povinnosti čili na základě imperativů. Kant odlišuje imperativy hypotetické, zdůvodněné něčím jiným, nějakou potřebou nebo cílem, a imperativ kategorický či nepodmíněný, který je pouze jeden a platí nutně pro každou rozumovou a svobodnou bytost. Opírá se totiž pouze o postuláty svobody a rovnosti, jež rozumová bytost uznat musí, neboť jinak by se octla sama se sebou ve sporu. Potom Kant formuluje kategorický imperativ takto:

„Jednej tak, jako by se maxima tvého jednání měla na základě tvé vůle stát obecným přírodním zákonem.“^[9]

Z toho pak odvodí i druhou formulaci kategorického imperativu:

„Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.“^[10]

Roku 1788 vyšla *Kritika praktického rozumu*, která myšlenky *Základů* rozvádí šířeji, a ještě roku 1797 *Metafysika mravů*, jež obsahuje hlavně Kantovu filosofii práva; i [právo](#) je tedy pro Kanta vlastně součástí mravnosti.

Kantova etika vychází z lidské svobody, kterou se snaží obhájit proti Humovu názoru, že lidské jednání je determinováno příčinami, podobně jako je pohyb těles určen přírodními zákony. Kant proto dělí skutečnost na „říši přírody“ čili nutnosti, kde platí přírodní zákony, a „říši svobody“, kde platí rozumově zdůvodněné zákony mravnosti. Na rozdíl od [Aristotelovy](#) etiky ctností je tedy Kantova etika etikou povinností a tedy racionalizovanou verzí křesťanské etiky.^[11] Ve snaze oprostit mravní rozhodování ode všeho zkušenostního a nahodilého a učinit mravnost součástí rozumu ovšem Kant omezuje mravnost na rozhodování samo a opakovaně zdůrazňuje, že na dobrém rozhodnutí nic nemění, i kdyby mělo velmi špatné následky: ty se hodnocení rozhodnutí už netýkají. Tuto slabinu Kantovy „etiky smýšlení“ kritizoval [Max Weber](#) ve slavné přednášce „Politika jako povolání“.^[12]

Osvícenství a náboženství

Člověk je vybaven rozumem a určen ke svobodě; je jen jeho chyba, pokud podle toho nežije. Tak Kant rozumí osvícenství (*Aufklärung*) jako „vyjití člověka ze zaviněné nedospělosti“, kdy se své svobody bál a nechával se vést jinými. Charakterizuje je latinským Sapere aude – odvaž se jednat podle svého rozumu. Tři nezbytné pilíře svobodného – a to znamená i odpovědného – života, totiž svobodu, nesmrtelnou duši a Boha, nemůže sice čistý rozum dokázat, nemůže je však ani vyvrátit. Tak vzniká prostor

pro víru, která je přijímá jako prakticky nezbytné.^[13] V tomto smyslu říká Kant, že musel „zrušit vědění“, totiž spekulativní teologickou metafysiku, aby „udělal místo pro víru“ – ostatně podobně jako [M. Luther](#).

Na třetí z Kantových otázek, „v co mohu doufat?“, odpovídá náboženství. Náboženství je podle Kanta založeno na morálce. Je pro ni nutné, ale všechna organizovaná a rituální jednání Kant ve spise *Náboženství v mezích čistého rozumu* (1793) odmítá jako zbytečná. Lidské dějiny nejsou řízeny nějakým zákonem a nelze v nich najít přímé řízení Boží, přesto však mají svůj cíl, jímž je prosazování rozumu, které nakonec povede i ke světovému míru. Nedovedeme si sice představit, jak by se to mohlo stát, jsme však zároveň povinni jednat, jako kdyby to možné bylo.^[14]

Estetika a příroda

Kritika soudnosti (1790), třetí z Kantových Kritik, chce jeho filosofický systém doplnit a nějak překlenout rozdíl mezi teoretickým a praktickým rozumem. Co je spojuje, jsou pocity libosti a nelibosti. Kant zde pojednává o soudech o krásném a vznešeném a ve druhé části o soudech **teleologických**, jež určují vztah člověka k přírodě. Estetické vnímání je subjektivní poznávací proces, v němž soudnost nějakému předmětu přisuzuje nebo upírá predikát „krásný“. Úsudky vkusu se vyznačují tím, že v nich není přítomen žádný zájem soudícího, nejsou podřízeny žádnému pojmu, ale nárokují si obecnou platnost a jsou nutné.^[15]

Krásné i vznešené se líbí bezprostředně a samo o sobě, krásné však vzbuzuje pocit libosti, kdežto vznešené pocity obdivu a úcty.

Krásné je to, co se líbí v prostém posouzení. Z toho plyne, že se musí líbit bez jakéhokoli zájmu. Vznešené je to, co se bezprostředně líbí proto, že klade odpor proti zájmu smyslů.^[16]

Teleologická soudnost si všímá účelnosti přírody, což ovšem není vlastnost věcí, nýbrž regulativní idea, kterou do nich vkládáme my. Na rozdíl od stroje se rostlina sama reprodukuje a člověk zde vidí podivuhodnou souvislost, neměl by ji však přisuzovat Božímu působení v přírodě.^[17]

Antropologie

Už formulace Kantových tří otázek, které pak v Logice shrnul v jedinou: Co je člověk?, jasně ukazuje, že východisko Kantova myšlení je antropologické, že vychází z člověka a míří k němu. V rozvrhu svých přednášek Kant začínajícím studentům přednášel nejprve semestr přírodní vědy a pak od roku 1773 ještě semestr antropologie, což pokládal za nutný předpoklad pro studium filosofie. Obsah této antropologie – či podle dnešní terminologie spíše psychologie a etnografie - však sepsal a vydal až na konci života jako své poslední dílo (*Antropologie v pragmatickém ohledu*, 1798). Dělí ji na fysiologickou, která podle něho mnoho nepřináší, a pragmatickou, jež se snaží systematicky uspořádat, co o člověku a jeho jednání ze zkušenosti víme. Začíná výkladem o vědomí sebe, o smyslech a představitivosti, o různých formách libosti a nelibosti, o afektivitě a vášních a dospívá až k výkladu povahy a charakteru, národů a ras. Rasy jsou čtyři, vznikly z rozdílných podnebí a od bílé přes žlutou, černou až po „měděnou“ se vyznačují stále slabšími rozumovými schopnostmi.^[18]

Spisy o [logice](#), o fyzické [geografii](#) a o [pedagogice](#) vydali podle Kantových přednášek až jeho žáci.

Kantovo dědictví

Kantovo obtížné, ale hluboké a důkladně zpracované dílo, jeho kritická poctivost i odvaha mu získaly už za života obecné uznání a úctu. Vedle jeho přímých žáků ho obdivoval třeba [Friedrich Schiller](#) a mnoho dalších, zároveň se ale ozvali i kritikové. [Moses Mendelssohn](#) mu vytýkal, že všechno boří, [Johann Georg Hamann](#) a [Johann Gottfried Herder](#) že přehlíží význam jazyka. Podobně s úctou, ale kriticky se k němu vymezuje jeho žák [Fichte](#), který tak dospěl ke svému idealismu. [Schelling](#) i [Hegel](#) se snažili Kantův systém překonat, stále se s ním ovšem také poměřovali. [Arthur Schopenhauer](#) sice navazuje na Kantovo rozlišení věci o sobě a věci jakožto jevu, jeho filosofie se však dále ubírá odlišným směrem. Teprve kritici jako [Friedrich Nietzsche](#) jej odmítali důkladně, i když se nevyhnuli konfrontaci s ním.

Ve druhé polovině 19. století zejména němečtí filosofové Kanta znovu objevují a navazují na něho dvě [novokantovské](#) školy:

- spíše vědecky orientovaná [marburská škola](#), jejímiž hlavními představiteli byli [Hermann Cohen](#), [Paul Natorp](#) nebo [Ernst Cassirer](#), a
- [škola bádenská](#), orientovaná hlavně na filosofii hodnot a dějiny, jejímiž hlavními představiteli byli [Wilhelm Windelband](#) a [Heinrich Rickert](#).

Novokantovství bylo jedním z hlavních proudů německé filosofie na počátku 20. století a vyšli z něho i lidé jako Max Weber, [Nicolai Hartmann](#) a [Franz Rosenzweig](#).

Ve 20. století se s Kantem kriticky vyrovnávali četní významní filosofové, například [Georg Simmel](#), [C. S. Peirce](#), [Husserl](#), [Max Weber](#), [Max Scheler](#), [Heidegger](#), [Jaspers](#), [Arendtová](#), [Adorno](#), [Michel Foucault](#) nebo [Karl Popper](#) i logici jako [W. V. Quine](#) nebo [P. F. Strawson](#). Největší trvalý vliv má však Kantovo myšlení v etice, kde je dodnes jednou z hlavních myšlenkových linií. Na Kantově etice budují autoři jako [O. Höffe](#), [K.-O. Apel](#), [E. Tugendhat](#) a zejména [John Rawls](#).^[19]

Bibliografie

Kantovy spisy vyšly a vycházejí ve stovkách různých vydání a překladů. Proto se v odborné literatuře obvykle citují podle Akademického vydání sebraných spisů, dopisů i rukopisné pozůstalosti (AA, *Akademie-Ausgabe*, Berlin 1905 - 1920) ve 23 svazcích, [na WEBu zde](#). U nových vydání *Kritiky čistého rozumu* bývá na okraji uvedena i stránka prvního (A), případně druhého (B) vydání.

- **1755 Všeobecné dějiny přírody a teorie nebes** - V tomto spise Kant předkládá hypotézu vzniku sluneční soustavy z mlhoviny (Kant-Laplaceova hypotéza).
- **1755 De igne** („O ohni“)
- **1781 Kritika čistého rozumu** (*Kritik der reinen Vernunft*) – vymezení [apriorních](#) (předempirických) podmínek možnosti jakéhokoli poznání i jeho přirozených omezení.
- **1783 Prolegomena ke každé metafyzice, která se chce stát vědou** – shrnutí základních myšlenek *Kritiky čistého rozumu*, návrh kritérií vědeckosti myšlenkových systémů

- [1785](#) **Základy metafyziky mravů** - stručné představení etiky kategorického imperativu.
- [1788](#) **Kritika praktického rozumu** (*Kritik der praktischen Vernunft*) – navrhuje univerzální racionální etiku, založenou na „kategorickém imperativu“.
- [1790](#) **Kritika soudnosti** spojuje oblast teoretického a praktického rozumu, všímá si citů, vkusu a účelnosti v přírodě.
- [1793](#) **Náboženství v mezích čistého rozumu** – vysvětluje nutnost přijetí svobody, nesmrtelné duše a Boha jako postulátů praktického rozumu, ale odmítá náboženské obřady.
- [1795](#) **O věčném míru** racionální světové občanství by mělo vést ke světovému míru.
- [1797](#) **Metafyzika mravů** obsahuje teorii práva a nauku o ctnostech
- [1798](#) **Antropologie** shrnuje to, co by posluchač filosofie měl vědět o člověku.

Hegel Georg Wilhelm Friedrich

Hegel Georg Wilhelm Friedrich, německý filozof; profesor na univerzitě v Jeně, Heidelbergu a Berlíně, hlavní představitel německé klasické filozofie. Po etapě vzájemného ovlivňování s F. W. J. Schellingem dospěl k filozofii „absolutního idealismu“, kterou se snažil vypracovat jako jednotný systém filozofické vědy; úvodem k ní je *Fenomenologie ducha*. Systém opírá o princip jednoty, ve kterém je bytí a myšlení ztotožněno. Svět je rozvíjením absolutní ideje; její rozvoj probíhá dialekticky (vývojem protikladů) ve třech stupních, podle kterých Hegel člení i svou filozofii: 1. Logika, v níž se idea projevuje sama v sobě a

pro sebe; vytváří pojmy a v nich se poznává; 2. Filozofie přírody, v níž idea upadlá do přírody popírá sama sebe, je odcizením (jinobytím) ducha; 3. Filozofie ducha, v níž idea neguje předchozí stadium a na vyšší úrovni se ze své vnější existence navrácí k sobě prostřednictvím člověka. Děje se tak opět ve třech stupních: a) subjektivní duch; duch si uvědomuje sebe sama, vzniká pojem sebevědomí; b) objektivní duch; duch se projevuje v řádu lidských dějin (v rodině, společnosti, státu); c) absolutní duch; duch se poznává v celku světa a dějin; vzniká umění, náboženství a filozofie. – V dialektice prohloubil pojem syntézy, kterou chápal nejen jako „zrušení“, ale též „zachování“ a „pozvednutí“ původního určení. Formuloval hlavní pojmy a zákony dialektiky, které pozoruhodně aplikoval zejm. ve filozofii dějin: dějinami vládne rozum, konkrétní národy a civilizační etapy jsou jednotlivými stupni v sebepoznání ducha. Rozvoj rozumu, ducha se děje prostřednictvím lidské aktivity, jejímž obsahem je negace přírody čili vývoj společnosti a jejím prostředkem je práce čili

přetváření světa. Hegel celek své filozofické koncepce velmi konkrétně rozpracoval i pro dílčí oblasti filozofie dějin, filozofie náboženství, filozofie společnosti (*Základy filozofie práva*), estetiky, dějin filozofie (*Dějiny filozofie*). Inspiroval výrazně filozofii poklasickou; vyvolal souhlasná i odmítavá (zejm. iracionalismus) stanoviska.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel ([27. srpna 1770 Stuttgart](#) – [14. listopadu 1831 Berlín](#)) byl významný filosof, představitel [německého idealismu](#). Hegelovým hlavním přínosem je objev [dějinnosti](#): svět není neměnné, stálé uspořádání, nýbrž jedno nesmírné dějství, v němž duch hledá cestu sám k sobě. Tomu, co jest, nelze rozumět jinak, než jako procesu, změně, případně i zápasu. Tuto myšlenku převzala v průběhu 19. století nejen filozofie, ale postupně i jednotlivé vědy: [jazykověda](#), [právo](#), [sociologie](#) a v podobě [evoluce](#) také např. [biologie](#), [antropologie](#) a [kosmologie](#).

Jakob Schlesinger: Portrét G. W. F. Hegela v Berlíně (1831)

Život

Narodil se ve [Stuttgartu](#), od roku 1788 studoval [filozofii](#) a [teologii](#) v [Tübingenu](#) se svými přáteli, filosofem [Schellingem](#) a básníkem [Hölderlinem](#). Roku 1801 se habilitoval spisem o astronomii v [Jeně](#), kde pak přednášel filozofii. Když roku 1806 porazil [Napoleon](#) pruskou armádu u Jeny, Hegel právě dokončoval své nejslavnější dílo – *Fenomenologii ducha*. S přítelem Schellingem vydával „Kritický časopis pro filozofii“, věnovaný hlavně dědictví [Kantovy](#) filozofie, a 1808 se stal rektorem norimberského gymnázia. Zde dokončil své druhé velké dílo, třísvazkovou *Vědu o logice* (1812 – 1816). Ta mu vynesla povolání na katedru filozofie v [Heidelbergu](#), kde napsal *Encyklopedii filozofických věd*

(1817).

Roku 1811 se oženil s Marií von Tücher, s níž měl dva syny. 1818 byl povolán do [Berlína](#), kde se těšil nesmírné vážnosti a vlivu. I když jeho přednes nebyl dokonalý a v řeči často zadržoval, navštěvovali jeho přednášky i přední činitelé státu. 1821 vyšly jeho *Základy filozofie práva* a potom ještě přepracovaná vydání *Encyklopedie* a *Logiky*. Řadu přednášek o filozofii dějin a náboženství, o estetice a dějinách filozofie vydali jeho žáci až po Hegelově smrti. Vydání sebraných spisů z roku 1990 má 20 svazků.

Myšlení a dílo

Hegelovo myšlení navazuje na Kanta – jehož si upřímně vážil – a reaguje na začínající [romantismus](#). V něm vrcholí [německý idealismus](#), systematická snaha o racionální vyjádření i těch nejméně přístupných stránek skutečnosti jakožto projevu ducha a o jejich výklad „z pojmu“. Hegelovy spisy jsou velmi obtížné, také díky poněkud svévolné terminologii, přitahovaly však především hloubkou myšlenek i brilantními formulacemi, takže na něj mnozí filosofové 19. i 20. století tak či onak navazovali. Odrážejí se v něm převratné události jeho doby, zejména [Francouzská revoluce](#) a Napoleon, které Hegel (aspoň zpočátku) s obdivem vítal.

Ani pro Hegela není filosofie jen poznáním či vědou, nýbrž „*pravá potřeba filosofie nemíří patrně k ničemu jinému než naučit se žít*“; tato potřeba vzniká „*když z lidských životů mizí síla sjednocení a protiklady ztratily svoji životnost*“. V myšlení člověk „*hledá svou svobodu a základ mravnosti*“. Jejím úkolem je „*pochopit to, co jest, neboť to, co je, je rozum*.“ Jako je každý člověk „*synem své doby*“, tak je také filosofie „*svojí dobou uchopenou v myšlenkách*“. Mnozí se bohužel domnívají, že myšlení je „*svobodné jen když se odchyluje od obecně uznávaného a platného, když si dovede vynalézt něco zvláštního*“. V této „*neklidné samolibosti*“ je pak kdekdo „*přesvědčen, že rozumí filosofii vůbec a je s to o ní hovořit*“. „*Žádné jiné umění ani věda není v takovém opovržení*“, aby si každý myslel, že je „*přímo vlastní, ovládá*“.^[1]

Na rozdíl od stálého světa více méně samostatných podstat, Kantových „věcí o sobě“, je Hegelův svět nekonečná souvislost, plná napětí, protikladů a změn. „*Pravdivý je celek. Celek se však dovršuje jen ve vývoji. O absolutnu je třeba říci, že je bytostně výsledkem, že je teprve na konci tím, čím ve skutečnosti jest*.“ I lidské vědomí vzniká tak, že se naivní vědomí dítěte („*bytí o sobě*“ čili *these*) nejprve musí obrátit ke druhému („*bytí pro druhé*“ čili *antithese*) a teprve v (reflexivním) návratu k sobě může být nejenom „o sobě“, ale také „pro sebe“, lidskou osobou. To je jádro Hegelovy [dialektiky](#) i dalších klíčových pojmů „Ducha“ a „svobody“. Vůbec pro lidskou osobu a její vztahy, např. v rodině, má Hegel daleko větší pochopení než kdokoli z jeho předchůdců. V navázání na křesťanskou myšlenku dějin spásy chápe Hegel svět jako jedno nesmírné a dramatické dějství, v němž se Duch – oklikou a díky „*práci záporná*“ - nakonec vrací sám k sobě. Téma dějin, neustálé a nevratné proměny světa je jedním z hlavních a trvalých přínosů Hegelovy filosofie, který postupně proměnil i všechny vědy – od historie přes biologii ([Charles Darwin](#)) až po astronomii („[velký třesk](#)“).

Základem Hegelovy filosofie společnosti je myšlenka [svobody](#). Ta je totiž pro člověka možná právě jen v dobře uspořádané společnosti, ve vztahu [občana](#) a [státu](#). Hegel je tak jedním z prvních myslitelů důsledně „občanské“ společnosti, která se neopírá o posvátné autority. Přesto je Hegel myslitel spíš konzervativní, zejména ve *Filosofii práva*: základem občanské společnosti je [vlastnictví](#), v němž si osoba dává svoji skutečnost. Podstatnou institucí je také [rodina](#) s jasně vymezenými rolmi muže a ženy: veřejný život je záležitost mužů. Vysoké hodnocení občanské společnosti a státu Hegel na několika místech přenáší na soudobé [Prusko](#), což mu lze právem vytýkat; na druhé straně bylo Prusko reforem Steinových, Hardenbergových a [Humboldtových](#) jedním z nejliberálnějších států své doby.

Vliv

Ve *Fenomenologii ducha* znázorňuje Hegel dialektický pohyb ducha na slavném příkladu „*pána a raba*“. Ve střetu na život a na smrt se rabem stává ten, kdo se bojí smrti a uzná druhého za svého pána. Ten se tím však postupně dostává do závislosti na rabově práci, kdežto rab se díky své dovednosti stává svobodným, tj. tvořivým člověkem. Tento motiv dialektiky a dějinného vývoje mohla využít Marxova teorie společnosti, opřená spíše o [Adama Smithe](#) a [D. Ricarda](#), Hegela však musela obrátit, „*postavit z hlavy na nohy*“, jak říká [Marx](#). Je tedy paradoxní, že Hegel, který vždy platil i působil jako filosof svobody (proto např. český překlad *Filosofie práva* mohl vyjít až po roce 1989), se stal pro K. R. Poppera (vedle Platona) myslitelem totality.

Hegelův vliv na pozdější filosofii je velký, mnohotvárný a většina jeho následovníků se k němu stavěla kriticky. To platí jak o Bruno Bauerovi nebo [S. Kierkegaardovi](#), tak o [Feuerbachovi](#), od něhož hegelovské motivy převzal Marx. V Čechách vznikla v polovině

19. století významná skupina hegelovců ([F. M. Klácel](#), F. T. Bratránek, I. Hanuš, [A. Smetana](#)), v Rusku na Hegela navázal V. G. Bělinskij. Ve 20. století se hegelovskou filosofií inspirovali např. [W. Dilthey](#), [A. N. Whitehead](#), [G. Lukács](#) nebo [Frankfurtská škola](#), ve Francii A. Kojève a [J.-P. Sartre](#) a v Itálii B. Croce.

Dílo v češtině od Hegela

- Dějiny filosofie 1.-3., Praha 1961-74
- Encyklopedie filozofických věd I. Malá logika. Praha 1992
- Estetika I./II. Praha 1966.
- Fenomenologie ducha. Praha 1960
- Filosofie dějin. Pelhřimov 2004
- Filosofie, umění a náboženství a jejich vztah k mravnosti a státu. Praha 1943
- Úvod k dějinám filozofie. Praha 1952
- Základy filosofie práva. Praha 1992

Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling

Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling, 1848

Friedrich Wilhelm Joseph Schelling ([27. ledna 1775 Leonberg, Švábsko](#) - [20. srpna 1854 Ragaz](#)) byl [německý filozof](#), představitel [idealismu](#).

Mladý Schelling okolo roku 1800

Na [tübingenském učilišti](#), do kterého nastoupil již v patnácti letech, uzavřel přátelství se svými krajany [Hölderinem](#) a [Hegelem](#).

Schelling byl zprvu silně ovlivněn [Fichtem](#) (zejména jeho dílem *Základy vědosloví*) a [Spinozou](#). V díle „Ideje k filozofii přírody“ ([1797](#)) a ve spise „O světové duši“ ([1798](#)), se Schelling snažil uvést svoje rychle nabyté poznatky z chemie, z nauky o elektřině, z biologie a medicíny v přírodněfilozofický systém. Tyto spisy vzbudily [Goethovu](#) pozornost a vynesly třiačtyřicetiletému autorovi mimořádnou profesuru na univerzitě v [Jeně](#).

V Jeně vznikl „První náčrt systému přírodní filozofie“ (1798/9) a „Systém transcendentálního idealismu“ (1800), později i nedokončené „Výklad mého filozofického systému v celku“ (1801) a „Přednášky o metodě akademického studia“ (1802).

Od roku 1803 Schelling přednášel ve [Würzburgu](#), poté v [Erlangenu](#), zde vytvořil dílo mysticko-náboženské orientace „Filozofická bádání o podstatě lidské svobody“ (1809) a fragment „Věky světa“ (1813) nakonec vyučoval v [Mnichově](#) (od roku 1827). Jeho posledním vydaným dílem se zdá být „Filozofie mytologie a zjevení“.

Filozofie identity

Schellingův systém, jak jej přednášel v Jeně, nese jméno filozofie identity. Lze ho chápat jako spojovací článek mezi Fichtem a Hegelem.

- Nikoli příroda je výtvořem ducha, ale duch je výtvořem přírody.
- Úkolem filozofie je vyložit vědění, tj. shodu SUBJEKTU s OBJEKTEM. Duch (Já) je v přírodě možný jenom proto, že příroda je původně duch, duch našeho ducha; jen proto, že příroda a duch, reálný a ideální moment jsou ve své hloubce totéž (identické). Duchu a vůbec všemu životu lze porozumět z přírody pouze tehdy, nepokládáme-li přírodu za cosi mrtvého, ..., nýbrž vidíme-li ji (přírodu) jako jednotný celek, jehož nejhlubší podstatou je živoucí prasíla.

Thomas Paine

Thomas Paine ([29. ledna, 1737](#) – [8. června 1809](#)) Narozen v [Thelfordu](#) v [anglickém hrabství Norfolk](#). Narodil se do doby, kdy byl svět nábožný a pravým [trůnem](#) byla [kazatelna](#).

- Byl ovlivněn svým otcem, který byl [kvaker](#) (jediná [křesťanská sekta](#), která nepronásledovala mečem - byli to spíše deisté než křesťané, kteří nevěří na Ježíše a bibli považují za mrtvou literaturu)
- Vyrábí [šněrovačky](#) a poté se stává úředníkem. Nic až do jeho 36 let nenasvědčovalo, že bude hrát tak významnou roli v boji o

pokrok humanity a demokracie.

- Když vidí, že se mu v obchodě nedaří odchází do [Londýna](#), kde se seznamuje s [Benjaminem Franklinem](#), a na jeho doporučující list odjíždí do Ameriky.
- v Americe začíná vydávat [Pensylvánský sborník](#) v němž otiskuje články proti [otroctví](#) a žádá vydání [zákonů](#) proti krutému zacházení s lidmi a zvířaty. Navrhoval [rovnoprávnost žen](#) a žádal pro ně [hlasovací právo](#). Žádal o [starobní](#) a invalidní pojištění a výchovu dětí na státní útraty.
- jako první navrhoval zřízení [mezinárodního soudu](#) k zamezení válek a velkou republiku národů.
- Hlásal, že severoanglického království se musí osvobodit a vydal svou první knihu pamflet Zdravý rozum, všeobecně se o ní soudilo, že ji napsal Franclin, Pain zde na základě rozumu

odvrhává tradiční [monarchistické](#) tradice a instituce. Tím otvírá možnost pro opodstatnění revolučního chování.

Pain se však nespokojuje jen s řečením, ale nechává se také jako voják do války zapsat. Když se situace na [frontě](#) začala postupně vyhrocovat a mnohých se začalo zmocňovat zoufalství začal vydávat [letáky](#) KRIZE, jejímž účelem bylo vlít novou [odvahou](#). Washington nařizoval čtení těchto listů povinně před každým vojskem. Po vítězství odchází r. 1788 do [Francie](#) pro neshody s Washingtonem, který se po osvobozeneckém boji přiklonil ke straně federalistů a snažil se s nimi zavést do nově vzniklého soustátí oligarchii, místo demokracie.

Ve Francii dobýval [Bastillu](#) ve Velké francouzské revoluci a po jejím pádu se vrací do Anglie. Kde napíše knihu Práva člověka (1791-1792), jež je obhajobou Francouzské revoluce oproti Burkově zpátečnické knize Úvahy a navrhuje reformy pro Anglii které jsou veskrze socialistické. Navrhuje [sociální dávky](#), roční renty pro chudé, státní chudobince a progresivní zdanění ve 24 pásmech. V praxi tak Pain prosazuje:

- vysoký stupeň přerozdělování
- zvýhodnění vybraných skupin obyvatelstva

Jedna z jeho myšlenek je, že by soukromí vlastníci půdy měli platit bezzemkům jakousi náhradu za to, že pro sebe užívají půdy, „která ve svém původním nevzdělaném stavu byla a měla vždy zůstatí společným vlastnictvím lidstva“. Paine navrhuoval, aby každý bezzemek měl nárok od 21. roku života na 15 liber šterlingů, od 50. roku na dalších 10 liber

Tato kniha byla zakázána a veřejně pálena, sám Pain tak tak unikl zatčení a byl odsouzen k doživotnímu vyhnanství a kdyby se do Anglie vrátil čekal by ho trest smrti. Práva člověka se sala kredem všech pokrokových žvlů světa.

- Utíká do Francie kde se Pain stane součástí Girondy, je zvolen do francouzského Národního shromáždění a dokonce zasedá ve Výboru veřejného blaha. Ve chvíli kdy nastane ve Francii jakobínský teror málem skončí pod gilotinou. a odchází do soukromí, kde začíná psát jeho nejznámější dílo Věk rozumu, okamžitě po jeho prvním vydání je odveden do vězení, jelikož vyvolal proti sobě nepřátelství třech mužů Pitta, Robespiera a Washingtona, ti směřovali přímo k jeho usmrcení a jen náhodou se mu podařilo uniknout.
- Jelikož jeho zdraví v době, kdy byl ve vězení na tom nebylo nejlépe hned po uzdravení začíná psát druhý díl Věku rozumu (celkem má 3 díly, poslední se však báli jeho přívrženci vydat a tak se ztratil, patrně byl spálen)
- Věk rozumu je mocný útok na bibli a celé křesťanské zjevení. O to mocnější, že je psán řečí jednoduchou a každému srozumitelnou. Někdo ji přirovnává k Robinsonovi. To bylo pro křesťanství velmi nebezpečné a tak se snažili knihu, zlořečit, jenže tím jenom upozornili a upoutali více lidí než odstrašili. Byla to první proti křesťanská kniha v angličtině. Kniha byla pálena a zakazována, přesto vychází dodnes v nákladech, kterých se nedočkala žádná jiná anglická kniha.
- po občanské válce v Americe byl Pain tak populární, že mu stát daroval odměnou za občanské cnoti pozemek v New Yorku v New Rochelle. Věk rozumu mu však vynesl úžasnou nenávisť a zlobu, staří přátelé se mu vyhýbali a nakonec mu bylo odepráno i volební právo. Zemřel v zapomnění 8. července.
- z Painova odkazu vzniklo hnutí chartistů, owenistů, odborářů konečně socialistů.

Thomas Pain byl tedy libertariánský milovník přirozeného rozumu, ale ve společnosti u praktických kroků se stává reformátorským socialistou.

Painovy spisy měly velký vliv na jeho současníky, obzvláště na americké revolucionáře. Byl prohlášen jako předchůdce intelektuála liberála Spojených států, obdivovali ho Abraham Lincoln a Thomas Alva Edison

Díla:

- Africké otroctví v Americe (African Slavery In America), 1775
- Agrarian Justice, 1796
- Americká krize (The American Crisis), 1776-83
- Práva člověka (The Rights Of Man), 1791/92 (2 díly)
- Úvaha o vládě... (Dissertation On Government...), 1786
- Věk rozumu (The Age Of Reason), 1794/95 (2 díly)
- Veřejné blaho (Public Good), 1780
- Zdravý rozum (Common Sense), 1776

Úryvky z knihy Věk rozumu

Lid ani vůbec neví, jak ohavná kniha je to tak zvané Písmo svaté. Vychovali jej od útlého mládí v pověře, že je to nepochybná a svatá pravda, kterou dobrý bůh dal prorokům napsat pro povznesení lidstva. Ve skutečnosti je to kniha plná lži, ohavností a rouhání, neboť se tu o bohu tvrdí, že poroučel páchat příšerné hanebnosti a potom se o kořist dělit s rabijáky a vrahy. „ A na díl vzatý hospodinu z volů 36 tisíců přišlo sedmdesát dva. A lidí 16 tisíců, z nichž přišlo na díl hospodinu třicet a dvě duše.“ (Numeri 31.)

Z čeho povstalo všechno to strašlivé vraždění celých národů, nevyjímaje ženy a nemluvňata, kterého je bible plná? Z čeho ta krvavá pronásledování, mučení až k smrti, náboženské války jež obracely pevniny v krev a popel? Lži starého zákona byly příčinou jednoho, lži nového zákona příčinou toho druhého.

Poněvadž není nic neobyčejného, otěhotní-li nějaká žena před sňatkem, nemám důvodu, proč bych nevěřil, že byla taková žena jako Marie a muži jako Josef a Ježíš. Pouhá jejich existence je zcela lhostejná. Bojuju jen proti báhorce, jak se podává v novém zákoně a proti blouznivému a divokému náboženství na ní zbudovanému. Báhorka je rouhavá i oplzlá. Vypráví se v ní, že panna byla zasnoubena a nějaký duch ji znásilnil pod zbožným předstíráním. Nicméně se Josef později s ní oženil a oboval s ní, o čemž svědčí řada Ježíšových bratří. Na první pohled je vidět, že je to nepodařená kopie rozpustilé báje o Jupiterovi a Ledě. Když mi proto vypravují, že jedna žena jménem Marie, počala plod bez obcování s mužem a že jejímu manželovi to potvrdil anděl, mám přece právo tomu nevěřit. Takové tvrzení by vyžadovalo mnohem bezpečnějších důkazů, než je jejich povídání, protože po sobě nezanechali nic psaného. Ono se to jen povídá, že to někomu povídali, zkrátka, je to doslýchání z doslechu a na němž spočívá celé křesťanství.

Cesare Beccaria

Cesare Beccaria ([15. března 1738](#), [Milano](#) – [28. listopad 1794](#), Milano) byl [italský](#) aristokrat, [filozof](#) a [politik](#), který se proslavil svým pojednáním [O zločinech a trestech](#).

Narodil se v [aristokratické](#) rodině v italském Milaně. Studoval [jezuitské](#) koleji, kde roku [1758](#) studia úspěšně ukončil. Roce [1761](#) se i přes nesouhlas rodičů oženil s Teresou di Blasco. V té době měl dva velice blízké přátele, [Pietra](#) a [Alessandra](#) Veri. Společně zformovali tzv. „akademii pěstití“. Tato skupina byla „dedikována k neúnavné válce proti ekonomickému nepořádku, tyranii malých byrokratů, náboženské úzkoprsosti a intelektuálnímu pedantství“.

S podporou akademie pěstití začal Beccaria číst [osvícenské](#) anglické a francouzské autory a i když toho málo namluvil, psal hodně [esejí](#). Jeho první dílo mělo název *O nápravách finančního zmatku* v Miláně roku [1762](#). Beccariova nejznámější esej [Dei deliti e delle pene](#) (*O zločinech a trestech*) byla napsána v akademii s pomocí jeho přátel. Když Beccaria psal pojednání, jeho přátelé doporučili téma, dali mu informace, rozvíjeli námět a společně uspořádali jeho dílo do jakéhosi čitelného výboru. Ačkoli se toto pojednání týkalo systému [trestního soudnictví](#), Beccaria neměl žádnou zkušenost nebo znalost tohoto systému. Je zde patrný vliv přátel – Alessandro Veri měl úřední post „ochránce vězňů“ v Miláně a Pietro Veri pracoval na historii práva útrpného.

Pojednání *O zločinech a trestech* bylo publikováno v roce [1764](#) v [Monaku](#), ale Beccaria se obával politické reakce, proto toto dílo publikoval původně anonymně. Až poté, co bylo co bylo přijato a akceptováno státní mocí, publikoval jej Beccaria pod svým jménem. Mnoho lidí nemohlo uvěřit, že tento klidný, neznámý muž napsal dílo takového významu. Pojednání bylo veřejně pochváleno [Kateřinou Velikou](#), [Marií Terezií](#) a citované [Voltairem](#), [Thomasem Jeffersonem](#) a [Johnem Adamsem](#). Dílo bylo publikováno v mnoha jazycích po celém světě a ovlivňovalo vytvoření a reformu [trestního systému](#). Pojednání diskutovalo o sporných otázkách státní moci ([zločin](#) a [lidská práva](#)), které byly v té době velice diskutovány.

Francouzští intelektuálové pojednání vřele přivítali a Beccaria byl poté pozván do [Paříže](#). Po příjezdu do Paříže však bylo jasné, že Beccaria se osvíceneckými intelektuály neshodne, intelektuálové si o něm mysleli, že „dětinský imbecil bez páteře a neschopný žít odloučeně od své matky“. Beccaria opustil Paříž dříve, než původně plánoval. Po pobytu v Paříži se distancoval od přátel a ukončil i svou činnost v akademii pěstití. Odešel do [Rakouska](#), kde nebyl tak dobře známý a tiše pracoval pro rakouskou státní moc. Bez podpory svých přátel již nikdy nenapsal nic, co by bylo hodno publikace. Zemřel v roce [1794](#).

Po jeho úmrtí jeho legenda především ve [Francii](#) a [Anglii](#) rostla. Mnoho lidí si v té době myslelo, že byl k odchodu donucen státní mocí. Tehdejší veřejnost v těchto zemích si nechtěla připustit, že Beccaria odešel do ústraní dobrovolně.

Beccaria je považována za otce klasické kriminální teorie a bojovníka za lidskost. Jeho pojednání mělo rozsáhlý a trvalý dopad na [ústavu USA](#), [Listinu práv a svobod](#) a systém [trestního soudnictví v USA](#). Díky tomu, lze říci, že vliv tohoto díla je patrný dodnes.

